MARIE HAVRÁNKOVÁ
A VLADIMÍR PETKEVIČ
(EDITOŘI)

ADRESÁT BOHUSLAV HAVRÁNEK
KORESPONDENCE
Z LET 1924–1977

KAROLINUM

poměrně velmi pozdě Vám odpovídám na Váš dopis s poč. května. Bylo dost různých prací a pak jsem usilovně hledal svévseparáty Br/ondaňovy, bohužel našel jen část, některé mám a nevím,u koho jsou . Proto jsem Vám dnes poslal alespoň pět otisků důležitých článků Br. a jeho knížku Le Français ... Nejdůležitější jeho spis Morfologi og syntax máte a tím i jeho starší spis r. 1928 Ordklasserne. O posledním jeho spise o předložkách bude podrobněji referovat v Sl. a slov. kga Trnka, nato ovšem nečekejte; kga Trnka slíbil, že k Vašemu nekrologu, co by ještě bylo třeba připojí. Tento soubor otázek připravoal Brøndal řadou článků, zejm. Le système des Prépositions grecques, Mélanges O Boisacq 1938 /neznám/ a L'originalité des Prépositions du français moderne v Mélanges Ch. Bally 1939 /zde bych Vám kvůli několika stránkám musel poslat c lý svazek, ale to myslím není ani třeba; jádro článku je poukazu na přesně logickou stavbu franc. předložek/.

Z ost. článků máte jistě nebo znáte čl. v Travaux du Cercle lingu. 6 / k němu se těsně pojí jeho referát na 2. sjezdu věd fonetických v Londýně 1935/, dále čl. Les systèmes de la grammaire v sbor. A Gram. Miscellany off. to Jespersen. – Z nejnovějších nemám stať, o níž referuje Lyer v posledním čísle Slova a slovesnosti. Čl. L'autonomie de la synatxe v Journal de Psychologie 1933 nepřináší proti jeho známé knize nic nového.

Ze starších jeho prací upozorňuje ještě na jeho knihu Substrater og laan i romansk og germansk. Studier i lyd-og ordhistorie, K.daň 1917, 217 str.Znám ji jen z referátu Meilletova v BSL. Snad u nás ani není. Je věnováno otázce gallského subatrátu a otázkách jazyk. výpůjček. Je to

Marie Havránková a Vladimír Petkevič (editoři)

Adresát Bohuslav Havránek
Korespondence z let 1924–1977

Miloš Dokulil
Karel Horálek
František Kopečný
Oldřich Králík
Vladimír Šmilauer
František Trávníček
Alois Získal

———

Recenzenti: doc. Mgr. Bohumil Vykypěl, Ph.D.
prof. M.A. PhDr. Jindřich Toman

Publikace vznikla v rámci grantového projektu GA ČR 23-07318S Český strukturalismus mezi poetikou a politikou, řešeného v Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Při práci na textu knihy byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie – https://clb.ucl.cas.cz/ (kód ORJ: 90243).
Kniha byla vydána s podporou Akademie věd České republiky.

Akademie věd České republiky

Na frontispisu karikatura Bohuslava Havránka od Jaroslava Krále (1883–1942).
Soukromý archiv Marie Havránkové
Na obálce použit text dopisu Bohuslava Havránka Miloši Dokulilovi z 3. 6. 1943.
Literární archiv Muzea literatury – Památníku národního písemnictví.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1
www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz
a
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1
literatura@ucl.cas.cz
Praha 2026

Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

© Univerzita Karlova, 2026
© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2026
© Marie Havránková, Vladimír Petkevič (editoři), 2026

ISBN 978-80-246-6313-5 (Karolinum)
ISBN 978-80-246-6314-2 (pdf)
ISBN 978-80-7658-132-6 (ÚČL)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Král
1936

OBSAH

O jazykovědné bohemistice v korespondenci
(*Marie Havránková*) **7**

I. Miloš Dokulil a Bohuslav Havránek
Korespondence z let 1934–1977
Dopisy č. 1–25 (*Marie Havránková*) **17**

II. Zdenka a Karel Horálkovi a Zdeňka a Bohuslav Havránkovi
Korespondence z let 1940–1973
Dopisy č. 26–50 (*Marie Havránková*) **58**

III. František Kopečný a Bohuslav Havránek
Korespondence z let [1935]–1975
Dopisy č. 51–112 (*Vladimír Petkevič*) **83**
Příloha č. 1 **109**
Josef Holub Bohuslavu Havránkovi, 11. 5. 1948
Příloha č. 2 **122**
Bohuslav Havránek: Poznámky k Etymologickému slovníku dr. Holuba a dr. Kopečného, [b. d.]

IV. Oldřich Králík Bohuslavu Havránkovi
Korespondence z let 1937–1969
Dopisy č. 113–163 (*Marie Havránková*) **174**

V. Vladimír Šmilauer a Bohuslav Havránek
Korespondence z let 1924–1975
Dopisy č. 164–197 (*Marie Havránková*) **249**
Přílohy č. 3–9 **283**
Materiály k prověřování spolupráce Vladimíra Šmilauera v Kanceláři Slovníku jazyka českého ČAVU s institucí Reinhard Heydrich Stiftung za protektorátu

VI. František Trávníček a Bohuslav Havránek
Korespondence z let [1926–1928]–1960
Dopisy č. 198–240 (*Marie Havránková*) **296**
Přílohy č. 10–13 **329**
Materiály k polemice Františka Trávníčka a Bohuslava Havránka o stavu jazykovědy v ČSAV probírané na schůzích kulturního výboru Národního shromáždění v r. 1959

VII. Alois Získal Bohuslavu Havránkovi
Korespondence z let 1928–1971
Dopisy č. 241–274 (*Marie Havránková*) **371**
Příloha č. 14: Bohuslav Havránek Janu Löwenbachovi, 2. 4. 1938 **384**

Ediční poznámka **405**
Seznam použitých zkratek **408**
Summary **409**
Literatura **410**
Rejstřík jmen **428**

O JAZYKOVĚDNÉ BOHEMISTICE V KORESPONDENCI

Dne 9. prosince 1945 napsal Bohuslav Havránek J. L. Fischerovi,[1] tehdejšímu děkanovi Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, na níž Havránek působil od třicátých let, dopis, jímž se alespoň písemně účastnil uctění památky všech zesnulých z válečné doby:

„Těžké byly za doby okupace mé povinnosti děkana, za něhož jsem se nepřestal pokládat, protože nikdy jsem ani po zbavení úřadu via facti jej nesložil. Nejtěžší však byly ty dni, kdy jsem znovu a znovu stál u rakví kolegů, anebo když s bolestí se sevřenými rty a zaťatou pěstí jsme přijímali zprávy o tom, že náš kolega byl popraven v Brně či v Berlíně, že jiní dotrpěli v Mauthausenu; s jakým smutkem jsem docházel do jejich rodin.

Dlouhá řada ztrát našich byla zahájena těsně po uzavření vysokých škol v listopadu 1939: Masarykova univerzita ztratila tehdy symbolicky svého statečného rektora, Arna Nováka,[2] jenž pro svůj neohrožený duchovní odpor proti německé okupaci byl znovu zvolen na školní rok 1939/1940. Tato ostentativní volba chránila čest naší univerzity, ale byla by přinesla mučení zvolenému, kdyby milosrdná smrt jej nebyla odvolala dříve. Zdálo se pak dlouho – až do osvobození –, že tato dlouhá řada byla ukončena v zimě počátkem r. 1943, kdy jsme ve čtrnácti dnech pochovali na brněnském hřbitově profesora Dostála,[3] který tak neúnavně a obětavě sloužil prospěchu naší fakulty za doby jejího uzavření, a historika dob utrpení českého národa, Františka Hrubého.[4] Dočkali jsme se pak již svobody a tu nás zasáhla poslední rána nepřítele: podlehl v nerovném zápase kolega, který tolik musel vytrpěti, drahý a vynikající náš profesor Helfert.[5] Odešel za svými věrnými a popravenými druhy a přáteli, Grohem[6] a Uhrem;[7] ve všech třech ztratil jsem důvěrné

1 Josef Ludvík Fischer (1894–1973), filozof a sociolog, představitel filozofického strukturalismu.
2 Arne Novák (1880–1939), literární historik a kritik, bohemista a germanista; v letech 1924–1925 děkan Filozofické fakulty.
3 Eugen Dostál (1889–1943), profesor dějin umění, výtvarný kritik.
4 František Hrubý (1887–1943), historik, také ředitel Moravského zemského archivu v Brně.
5 Vladimír Helfert (1886–1945), muzikolog, na Masarykově univerzitě založil oddělení hudební vědy.
6 Vladimír Groh (1895–1941), profesor starověkých dějin; za nacistické okupace se zapojil do odbojové organizace Obrana národa.
7 Jan Uher (1891–1942), profesor pedagogiky, přední představitel moravského protinacistického odboje.

přátele. Ale nad bolestí osobní bylo těžší to, že stál jsem koncem května r. 1945 před fakultou nenahraditelně ochuzenou: ztratila deset svých členů, celkem třetinu svých řádných profesorů z doby před okupací."[8]

Toto Havránkovo osobní vyznání oddanosti a zodpovědnosti k vědě, o přátelství i vědeckých povinnostech nás uvádí in medias res korespondence uspořádané v tomto svazku: i když dopisování vybraných lingvistů celkově zahrnuje období od roku 1924 do roku 1977, jeho hlavní část spadá právě do čtyřicátých a padesátých let 20. století z pera trojice význačných vědců: Františka Trávníčka, Vladimíra Šmilauera a Bohuslava Havránka. Jejich práce, zájmy i osudy se v listech protínají a po válce vyhrocují; těmto dopisům úspěšně sekunduje i jejich vrstevník a Havránkův přítel bohemista Alois Získal svými pražskými zprávami o dění v Kanceláři Slovníku jazyka českého, kde pracoval, i v oboru do roku 1945.

Druhým okruhem korespondence jsou pak listy jejich žáků – když se r. 1949 stal Bohuslav Havránek vedoucím redaktorem časopisu *Naše řeč*, začali na jeho stránkách publikovat mladí, později významní bohemisté, narození kolem roku 1910. Byli to Havránkovi žáci – přímí, případně jeho vědeckou prací ovlivnění: Jaromír Bělič, František Daneš, Miloš Dokulil, Rudolf Havel, Alois Jedlička, František Kopečný nebo Stanislav Králík. Až na Františka Daneše a Rudolfa Havla pocházeli všichni z Moravy, kde začali studovat na Masarykově univerzitě ještě ve třicátých letech, jejich učiteli byli i Roman Jakobson a František Trávníček a byli ovlivněni strukturalismem Pražské školy; na Havránkovo pozvání se vesměs přestěhovali do Prahy, kde působili na Filozofické fakultě nebo v nově založeném Ústavu pro jazyk český, v němž místo pro své žáky Havránek záměrně držel k budování moderní lingvistické kontinuity. V našem svazku je reprezentují bohemisté Miloš Dokulil a František Kopečný a slavista Karel Horálek. K mladým lingvistům se v něm řadí ještě olomoucký literární historik a editor, také Moravan, který byl s Havránkem mnoho let v písemném styku, Oldřich Králík (publikující ovšem z lingvistických časopisů pouze ve *Slovu a slovesnosti*).[9]

1. června 1945 již Bohuslav Havránek stál před Filozofickou fakultou Karlovy univerzity, na níž působil zpočátku jako profesor srovnávacího slo-

8 Dopis uložen v Literárním archivu Muzea literatury Památníku národního písemnictví, fond Bohuslav Havránek, č. arch. souboru 481, neuspořádáno.

9 Korespondence s Felixem Vodičkou již byla publikována: Havránková, Marie – Petkevič, Vladimír (eds.): *Pražská škola v korespondenci*. Dopisy z let 1924–1989. Praha: Karolinum 2014, s. 462–477. Z výrazných strukturalistických osobností zůstali stranou Vladimír Skalička, od něhož se nedochoval žádný dopis, Petr Sgall, který napsal Havránkovi jen čtyři dopisy, z nichž tři jsou z ciziny o tamější jazykovědě a jeden dopis z r. 1967 se týká prosby o pomoc v profesních problémech, a Pavel Trost, který odeslal tři dopisy a pět pohlednic, ale všechny se týkají osobního poděkování za Havránkovu pomoc, eventuálně gratulace k jubileu.

vanského jazykozpytu a jež byla postižena bolestnými ztrátami stejně jako fakulta brněnská: popraveni byli rusista Jan Frček a sorabista Josef Páta, r. 1939 zemřel slavista Miloš Weingart, r. 1940 slavista František Pastrnek, r. 1942 bohemista Oldřich Hujer, r. 1945 slavista Josef Vajs a počátkem dubna 1945 anglista a strukturalista Vilém Mathesius. Pro českou strukturální lingvistiku byla další velkou ztrátou emigrace Romana Jakobsona, o jehož návrat Havránek zpočátku usiloval.

Po válce šlo o obnovu a organizaci vědecké činnosti: rychlé obnovení práce na vysokých školách, náhradu ztracených pracovníků, postupné budování akademického Ústavu pro jazyk český od r. 1946 a další – „to vše", jak vzpomínal Havránek později, „zabralo mnoho sil i času. Přitom nelze nevidět, že v letech 1945–1948 i ve vědě probíhalo dost prudké střetnutí mezi zastánci nastupující socialistické společnosti a jejími protivníky, někdy i jasně reakčními (v lingvistice se toto rozložení sil tehdy skoro krylo se vztahem zastánců nových směrů lingvistiky, zvl. strukturální, a jejími odpůrci […])."[10] Havránkovi přitom šlo o prosazení jazykovědného strukturalismu nejen na pražské fakultě s tehdy tradiční výukou, ale měl i mezinárodní plány – v rámci oslav šestistého výročí založení Karlovy univerzity organizoval na rok 1948 několikatýdenní mezinárodní seminář věnovaný strukturální lingvistice za účasti maximálně dvaceti významných vědců (v prvním návrhu byli Émile Benveniste, Albert Willem de Groot, Louis Hjelmslev, Roman Jakobson, Jerzy Kuryłowicz, André Martinet, Alf Sommerfelt), seminář se však vzhledem k politickým okolnostem již nekonal.[11]

Společenská situace let 1945–1948, kdy se věda začala politizovat, a let padesátých, kdy se začala ideologizovat, se odráží i v dopisech lingvistů. Takový dosah má Havránkovo dopisování s Františkem Trávníčkem a Vladimírem Šmilauerem. Probíhalo již před válkou, s Trávníčkem velmi přátelsky, když na Trávníčkovo pozvání přijel Havránek přednášet do Brna, se Šmilauerem se vzájemným respektem při bohaté spolupráci, ale i se zajiskřením, když Havránek patřil k představitelům Pražské školy, zatímco Šmilauer vycházel z tradičního přístupu k jazykovědě. Dva metodologicky odlišné směry se prosazovaly již od třicátých let, moderní strukturalistický a pozitivisticky orientovaný starší; soupeřily spolu až do r. 1948. Proti Pražskému lingvistickému kroužku se vytvořil Kruh přátel českého jazyka, založený r. 1938, který kromě Vladimíra Šmilauera reprezentovali především František Oberpfalcer-Jílek, Josef Václav Bečka a Jiří Haller s brusičskou *Naší řečí*. Trávníček však byl od r. 1935 členem Pražského lingvistického kroužku

10 Havránek, Bohuslav: 50 let české lingvistiky. *SaS* 29, 1968, č. 3, s. 227–228.

11 Havránková, Marie – Toman, Jindřich (eds.): *Quadrilog*. Bohuslav Havránek, Zdeňka Havránková, Roman Jakobson, Svatava Pírková-Jakobsonová. Vzájemná korespondence 1930–1978. Praha: Karolinum 2001, dopis č. 34, Havránek Jakobsonovi 12. 6. 1947, s. 77.

a bývá označován za jeho předválečného stoupence nebo přinejmenším sympatizujícího člena.

15. 4. 1946 píše Havránek Trávníčkovi do Brna: „Je to hrůza tady na fakultě i mimo fakultu a k tomu málo upřímných spolupracovníků, ba naopak, stále abych ještě k tomu hlídal takového Šmilauera nebo Oberpfalcera, aby něco neprovedli; házejí klacky, jak mohou.“[12] A když vzápětí probíhá volba nových členů Akademie, nebyli za členy zvoleni ani Trávníček, ani Jan Mukařovský. Havránek na to v dopise 19. 6. 1946 reaguje velmi rozhořčeně: „není nahodilé, že toto první kolo boje ve třídě nabylo rázu politického a že nebyli zvoleni kandidáti naší strany“ (Havránek, Mukařovský i Trávníček vstoupili do komunistické strany v letech 1945–1946). V souladu s dobovou rétorikou dále odhaluje okolnosti této volby v dopise z 30. 5. 1946 Trávníčkovi:

„Milý příteli, […] Nezvolili ani Tebe (ani Mukařovského), oběma Vám chyběly 1–2 hlasy do počtu. Zůstala volná místa, jedno řádné a dvě mimořádná. […] Předsedovi třídy Salačovi[13] a mně tím více za mou osobu i jako tajemníku třídy[14] je výsledek voleb krajně trapný a přímo vzbuzující hrůzu, kam to takhle třída spěje. Je to počínání přímo stupidní. Toho názoru je také mnoho členů jiných. Je to tím stupidnější, že je to v době, kdy opravdu chceme, aby z Ústavu pro jazyk český a z Ústavu pro českou literaturu vzniklo něco pořádného. Proto Tě přece žádáme, abys členství v Akademii neskládal, třebaže uznávám, že na to máš opravdu po tomto právo víc než dostatečné. Myslili jsme na totéž s kolegou Mukařovským také, ale nebylo by té vědecky i politicky reakční klice nic vítanějšího, než aby se mohli zařídit po svém. Protože je to přitom přímé politikum, musím o věci důkladně promluvit se Zdeňkem“ [Nejedlým].[15]

O založení Ústavu pro jazyk český píše Získal Havránkovi již 18. 5. 1945, informuje ho o Šmilauerově návrhu na budoucí uspořádání Ústavu, jehož vedení se stalo předmětem zájmu „zastánců nových směrů lingvistiky“ i jejich „odpůrců“; tento návrh stavěl Pražskou školu při bádání o jazyce do pozadí:

„Stran nových místností se ještě nedá nic zařídit, protože značnou část budov spravovaných ministerstvem školství má zabráno vojsko a podobné

12 Havránek se měl do Prahy vrátit již v r. 1939 po Weingartově smrti (12. 1. 1939), ale pro zavření vysokých škol k tomu nedošlo. Už tehdy mu k tomu Získal napsal: „je to nutností pro pražskou fakultu a českou slavistiku a zvláště bohemistiku, aby ses do Prahy dostal. My už se prostě na to zde nemůžeme koukat!“ Dopis z 13. 2. 1939, č. 258, s. 389.

13 Antonín Salač (1885–1960), profesor dějin starožitností řeckých a římských na Univerzitě Karlově.

14 Havránek byl tajemníkem III. (filologické) třídy ČAVU.

15 Trávníček se přemluvit nenechal a stal se řádným členem až 26. 5. 1948.

revoluční organizace. Nějaké husarské skutky se zabíráním místností se prý tentokrát nebudou trpět. Šmilauer se svým Kruhem přátel a Jazykovou poradnou něco takového totiž chtěli provést (pokud vím, zabírali v Bartolomějské ulici německou školu pro ženská povolání /městská budova/, ale nepodařilo se jim to). Šmilauer mi navrhoval, abych se toho také zúčastnil, a dal mi kromě toho návrh na zřízení Ústavu jazyka českého, který by měl 7 oddělení: 1. náš Slovník, 2. bibliografické oddělení, 3. staročeské oddělení, 4. strukturální zkoumání češtiny (to by chtěl patrně milostivě připojit Lingvistický kroužek), 5. studium novočeštiny (to chce asi pro Bečku), 6. péče o jazyk (Naše řeč, Jazyková poradna, revize školních učebnic atd.), 7. oddělení dialektologické. – Jak vidíš, pěkná bouda, jak by se po našich zádech vyšplhal a zmocnil se vlivu nade vším." (Dopis z 18. 5. 1945, č. 269, s. 399–400.)

Vedle realizace nových plánů dochází ale také k účtování s minulostí. Zde se dostal do víru událostí Vladimír Šmilauer pro svou spolupráci s německou badatelskou nadací Reinhard Heydrich Stiftung v době okupace a musel předstoupit před očistnou komisi jak na fakultě, tak v Akademii. V řadě dopisů Havránkových, Trávníčkových i Šmilauerových se o tom podrobně píše, protože Trávníček byl členem očistné komise Akademie a Havránek tajemníkem její III. třídy. Podle Šmilauerových slov (dopis z 9. 8. 1945 Havránkovi) ho v květnu 1943 vyhledal v Univerzitní knihovně osobně mu dosud neznámý prof. Rippl[16] a řekl mu v podstatě toto: „Byl jsem jmenován ředitelem Institutu für tschechische Sprache a dostal závažné úkoly, k nimž potřebuji jako spolupracovníka vás jako dobře mi známého odborníka v dějinách českých slov. – Vyjednal jsem již s prezidiálním šéfem ministerstva školství Hecklem, že budete reaktivován a přikázán našemu ústavu." (Dopis z 9. 8. 1945, č. 193, s. 280.)

František Trávníček zastával názor, že „mezi univerzitou a Akademií je jistý rozdíl; ten, že by Akademie měla býti přísnější. Členství v ní je pocta, uznání, znamená výběr, a proto očištění na fakultě není závazné pro Akademii. Bylo by arciť třeba, aby toto mínění proniklo v Akademii aspoň částečně, abych nakonec nebyl považován za kverulanta, který se na věc dívá osobně, jak se s oblibou v takových případech tvrdívá" (dopis z 2. 3. 1946 Havránkovi, č. 213, s. 307). O projednávání na schůzi Akademie napsal Havránek Trávníčkovi, že jeho „votum sice druzí členové komise přes mnoho porad přece zmírnili, ale i tak plénum úplně nepříčetně a nevkusně zuřilo", že by to „bez jeho statečnosti dopadlo jako na fakultě a mnoho lidí o to usilovalo se strašnou vervou". V této věci bylo nakonec otištěno ve *Věstníku Akademie* a ve *Slavii* pro-

16 Eugen Rippl (1888–1945), český slavista, od r. 1941 profesor české a slovenské filologie na Německé Karlově univerzitě v Praze; během druhé světové války také vedl Institut pro český jazyk a literaturu Nadace Reinharda Heydricha.

hlášení o neoprávněném užití slovníkového materiálu Akademie zaviněném důvěrou Šmilauerovou k Němcům a interně usneseno, že Šmilauer nebude po tři léta od data usnesení kandidován za člena řádného a nebude exponován ve vnějších funkcích Akademie, ale o tom zřejmě ani on sám nevěděl.

Starosti však Havránkovi dělalo především to, aby za užívání lexikografického materiálu Kanceláře Slovníku jazyka českého pro práci v říšské nadaci nebyla obviněna III. třída Akademie z kolaborace a nebyla tak postižena lingvistika jako taková. Způsobil to dopis prof. Antonína Zemana z Tábora, který na tuto spolupráci nekompromisně upozornil jako bývalý vězeň koncentračních táborů.[17] Závěrem tohoto šetření, zda Kancelář Slovníku jazyka českého spolupracovala s Reinhard Heydrich Stiftung, byla Akademii určená a důkladně zpracovaná a dokumentovaná zpráva podepsaná ředitelem Ústavu pro jazyk český Aloisem Získalem[18] se stejným závěrem jako zpráva ve Věstníku Akademie a ve Slavii.

Zatímco v Havránkově korespondenci se Šmilauerem šlo v rámci politického kvasu doby ještě o prosazení strukturalismu v jazykovědě po r. 1945, v dopisech s Trávníčkem se odráží ideologické odmítání a přijímání strukturalismu po r. 1948. Havránek počítal s Trávníčkovou vědeckou a organizační spoluprací. I když se domlouvali na nejrůznějších odborných i personálních otázkách, dělili se o své žáky mezi Brno a Prahu, i když Havránek Trávníčka nazývá „prvním naším bohemistou" a oba vystupují jako hlavní představitelé oboru po r. 1948 a zastávají řadu nejvyšších univerzitních i akademických funkcí, jejich cesty se nakonec rozešly. Trávníček v padesátých letech začal z marxistických pozic kritizovat strukturalismus, zatímco Havránek přes veškerá úskalí tlaku marrismu a stalinských jazykovědných tezí strukturalismus zcela neodmítá. Trávníček mu dokonce 11. května 1953 píše:

„Milý příteli, zanechej obhajoby strukturalismu. Nelze vytrhávat jednotlivé teze, které se zdají správné. Ukázal jsem to v přepracovaném znění o synchronismu a diachronismu. Soustava je chybná. Udělejme kříž nad chybami minulosti, jsme to povinni k našemu dorostu, abychom jej nemátli. Řekl jsem o Tvé šedesátce, že nemáš zapotřebí něco zastírat, protože Tvé dílo je velké a plodné, i když z něho vypadne to, co je poznamenáno stínem strukturalismu. A Ty, očištěný od chyb minulosti, můžeš ještě vykonat velmi mnoho a já jsem přesvědčen, že vskutku vykonáš. Práci čest!"

Trávníčkova slova jsou zajímavá – ukazují, že se Havránkova obhajoba strukturalismu na začátku padesátých let opakovala, protože jako reakce na jednorázové vystoupení Havránkovo napsána nebyla. Jedním z důvodů, které

17 Přílohy č. 3 a 4.
18 Přílohy č. 5 a 6.

k Trávníčkově „přátelské radě“ vedly, mohla být Havránkova reakce na Mukařovského sebekritiku v r. 1952, v níž Havránek kriticky neodsuzuje celou Mukařovského vědeckou minulost: „Neděláme přes ni škrt v tom rozsahu, jak Mukařovský sám byl udělal v kritice a sebekritice strukturalismu nedávno v Tvorbě (v č. 40, ze 4. října 1951). Ba promýšlíme-li v sebevětší zkratce nebo v podrobnostech celý vývoj osobnosti a práce Mukařovského, jsou dnešní závěry jeho činnosti jasnými důsledky celého minulého vývoje, který není prost zvratů.“[19] Upozornění na „kontinuitu a diskontinuitu vývoje“[20] pomáhalo Havránkovi překlenout dogmatičnost soudobé vědy. Vzpomíná na to i Oldřich Králík ve svém dopise z 28. 6. 1966 (dopis č. 152, s. 235–236): „Šel jste vždy svou cestou, nezapomenutelný byl Váš projev o české lingvistické tradici na shromáždění, které mělo sloužit propagaci Marrova učení.“ Podle Víta Bočka byl postup Bohuslava Havránka po zveřejnění Stalinových statí opatrný. Přivítal je, „ale v následující kampani proti strukturalismu se nechoval dogmaticky, spíše pragmaticky. V zásadě se pokoušel neodmítat ‚předstalinskou‘ (jak historickosrovnávací, tak strukturalistickou) jazykovědu paušálně, ale dialekticky se dobírat překonávání rozporů pomocí diskuse.[21] Za tím účelem se mu podařilo v průběhu padesátých let i později uspořádat řadu konferencí, jejichž hodnota postupem let rostla.“[22]

Přijetí strukturalismu bylo možné až po XX. sjezdu KSSS (v únoru roku 1956) v době relativního politického tání. V rámci oficiálně marxisticky orientované vědy je u nás přijímán nikoliv jako celek, ale jako podnětná metodologie. Na IV. mezinárodním sjezdu slavistů v Moskvě v roce 1958 jsou mj. prezentovány „nové teze“ Pražského lingvistického kroužku, které jsou podnětnou kritickou reflexí tohoto dosavadního vývoje myšlení. Teze byly publikovány v rozsáhlém anketním sborníku kongresu česky, podepsané byly kolektivně

19 Sládek, Ondřej: *Jan Mukařovský: život a dílo*. Brno: Host 2015, s. 336.

20 *Tamtéž*.

21 Podobně vzpomínají i Havránkovi žáci, mj. Pavel Trost: „Byl to on, jemuž vděčíme nejvíce – nejen sám, nýbrž většina z nás, nejen jedinci, nýbrž obor a jeho podstata, když přečkal marrismus a antimarrismus.“ In: Novák, Pavel: O B. Havránkovi. Dvě jeho pedagogické zásady. Jedno hodnocení, které nesmí být zapomenuto. In: *Sborník k poctě stého výročí narození akademika Bohuslava Havránka*. Slavica Pragensia 34, 1990, s. 296. Nebo František Daneš: „Ačkoliv se tvrdí, že se Havránek za komunismu zřekl strukturalismu, ve skutečnosti se ho nikdy nezřekl a všechny nás dál opatrně vedl v duchu Pražské školy. Chromý, Jan – Lehečková, Eva (eds.): *Rozhovory s českými lingvisty 1*. Praha: Dauphin 2007, s. 20. – K Havránkově dialektickému pojetí vědy podrobněji Novák, Pavel: Konstanty a proměny Havránkových metodologických postojů (se zvláštním zřetelem k jeho pojetí marxistické orientace v jazykovědě). In: *Sborník k poctě stého výročí narození akademika Bohuslava Havránka*, op. cit., s. 21–38.

22 Boček, Vít: I. ideologická konference vysokoškolských vědeckých pracovníků v Brně a její místo v dějinách československé jazykovědy v 50. letech 20. století. *Dějiny věd a techniky* 45, 2012, č. 2, s. 102. O konferencích a přijetí strukturalismu podrobněji Havránková, Marie – Petkevič, Vladimír: Czech structuralism at the end of the 1950s: an ideological struggle over the legacy of the Prague School. *SaS* 86, 2025, č. 1, s. 5–31.

(autory byli Havránek, Horálek, Skalička a Trost), a jako takové mohly dobře sloužit aktivní prostrukturalistické argumentaci.[23]

V této chvíli na pozadí debat o obnovení strukturalismu vystoupil František Trávníček jako poslanec v kulturním výboru Národního shromáždění ČSR s kritikou stavu československé jazykovědy, pěstované především v Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd.[24] Kritika se týkala tří jazykovědných prací publikovaných v předchozích dvou letech (Lubomíra Doležela, Miloše Dokulila a Petra Sgalla).[25]

Na Trávníčkův projev odpověděl po výzvě kulturního výboru za Ústav pro jazyk český dopisem jeho ředitel Bohuslav Havránek a na 30. schůzi kulturního výboru 24. června 1959 pak proběhlo k tomuto tématu hodnotící jednání s Trávníčkovou odpovědí.[26] Vznikla tak pozoruhodná polemika Františka Trávníčka s Bohuslavem Havránkem, kterou otiskujeme jako přílohu dopisů, u nichž se dokumenty v Havránkově pozůstalosti našly. Polemika dokazuje, že zatímco Trávníček se spokojuje s politizovanými dobovými klišé, opakuje termíny často používané na začátku padesátých let jako škodlivý „kosmopolitismus" nebo „objektivismus", Havránek zůstává exaktním odborníkem s přísně logickou odbornou argumentací, stoupencem strukturální teorie a vůdčí osobností moderní lingvistiky.

Havránkova korespondence s jeho žáky v tomto svazku je zaměřena individuálněji, a i když zachycuje řadu momentů reagujících na společenské události, dotýká se převážně vědecké práce pisatelů, často v souvislosti s konzultací odborných názorů nebo s prosbou o pomoc při řešení problémů profesního i politického charakteru. V lidsky upřímných dopisech Miloše Dokulila souvisle pokrývá především jeho začátky, jeho studijní pobyt v Dánsku ve třicátých letech a spolupráci za války a těsně po ní do Dokulilova příchodu do Prahy v r. 1948, týkající se příspěvků pro *Slovo a slovesnost*. Na tuto korespondenci navazuje několik dopisů z konce šedesátých a počátku sedmdesátých let, kdy Dokulil působil jako ředitel Ústavu pro jazyk český

23 Havránek, Bohuslav – Horálek, Karel – Skalička, Vladimír – Trost, Pavel: Čto novogo vnesla strukturnaja lingvistika v istoričeskoje izučenije slavjanskich jazykov? In: *Sbornik otvetov na voprosy po jazykoznaniju k IV Meždunarodnomu sjezdu slavistov*. Moskva 1958, s. 50–53.

24 Trávníčkova kritika zazněla ve zprávě o rozpočtu Československé akademie věd na rok 1959, přednesené 27. ledna téhož roku na 28. schůzi kulturního výboru Národního shromáždění. Srov. Přílohu č. 10.

25 Doležel, Lubomír: K vyjadřování řeči postav v románě Jana Otčenáška Občan Brych. *NŘ* 40, 1957, č. 1–2, s. 1–15; Dokulil, Miloš: K otázce morfologických protikladů (Kritika předpokladu binárních korelací v morfologii češtiny). *SaS* 19, 1958, č. 2, s. 81–100; Sgall, Petr: *Vývoj flexe v indoevropských jazycích, zejména v češtině a v angličtině*. Rozpravy ČSAV, řada SV, seš. 5. Praha: NČSAV 1958.

26 Přílohy č. 11–13.

a informuje Havránka např. o akademickém jednání týkajícím se reorganizace ústavu za normalizace.

Přátelské dopisy Karla Horálka začínají rokem 1940, kdy ho Havránek přijal do Kanceláře Slovníku jazyka českého, a pokračují do r. 1946 (po r. 1968 je jich už málo). Sledují Horálkovy potíže se sazbou Trubeckého mluvnice staroslověnštiny v r. 1941, kterou se však nepodařilo vydat (měla vyjít jako 9. svazek Travaux), a jeho odbornou činnost za války věnovanou především staroslověnským překladům evangelií. Havránek byl dokonce požádán, aby svědčil na Horálkově svatbě, a Zdeňka Havránková se stala kmotrou jejich dcery Michaely.

Osobité a iniciativní dopisy Oldřicha Králíka prostupují jeho četné diskutované teorie literárněhistorické i textologické, jeho tvůrčí odhodlanost a zápal. Pokrývají třicet let od Králíkových začátků v r. 1937 v příspěvcích posílaných Havránkovi pro *Slovo a slovesnost*, dále se dopisy týkají jeho prací o Březinovi, Olbrachtovi, Bezručovi nebo Vančurovi. Zásadní jsou především početné dopisy týkající se otázek konzultovaných s Havránkem k historii textu Máchova díla a pak řada dopisů věnovaných problematice a dataci nejstarších děl české literatury.

V převážně odborných listech Františka Kopečného vystupuje především jeho dílo. Dopisy začínají rokem 1935 (poslední je z r. 1975) a sledují postupně zásadní Kopečného práce, často doplňované podrobnými fundovanými výklady problémů. Zprvu se týkají okolností diplomové a později disertační práce *Nářečí Určic a okolí. Prostějovský úsek hanáckého nářečí centrálního*, vydané i knižně (1957), a verzemi *Základů české skladby* (1952). Opakovaně se zmiňují práce o slovesném vidu s bohatými odbornými výklady etymologickými. Podstatná část korespondence se dotýká etymologických slovníků, řady příspěvků do *Slova a slovesnosti* nebo *Slavie*. Kopečný se také na Havránka opakovaně obrací s prosbou o pomoc pro kolegy po politických prověrkách v r. 1958 a po r. 1968.

Za všechny Havránkovy žáky uveďme na závěr slova z dopisu Františka Kopečného napsaného 27. 1. 1963 (dopis č. 88, s. 135) od „jednoho z těch mnohých, které jste přes nepřízeň doby ani neztratil, ani nezatratil", a odeslaného Bohuslavu Havránkovi k jeho sedmdesátinám:

„Přestože stojím ideově na jiném břehu, vidím jasně, že i jako člověk jste a měl byste být vzorem jak pro mne, tak pro jiné. V tom lidském, ušlechtilém lidském vztahu k druhým, v nesobecké obětavosti a pracovitosti. Pravda, některé z Vašich darů nejsou dány každému, do jisté míry to platí o všech, ale zejména myslím na Vaši nezdolnou energii a umění vést. Tyto dary pokládám za nenahraditelné, tak jako by byl nenahraditelný ten ušlechtile lidský vztah – ač i umění vidět ve vědecké práci jádro problému, postihnout je, bude těžko překonatelné.

Přeji Vám, vážený pane profesore, při Vaší sedmdesátce, aby Vám všechny tyto Vaše dobré vlastnosti zůstaly v plné míře zachovány i pro podzim života. Plodů bude mít a má už tento podzim požehnaně. Nejen těch vědeckých, ale i těch mravních, které ani zloději nekradou, ani moli nekazí. Ať tedy také zakouší krásy barev, tiché a slunné pohody a jemný jeho jas ať Vás nikdy neopustí. Ta zář a krása ať Vás chrání od špíny všednosti."

Marie Havránková

I. MILOŠ DOKULIL A BOHUSLAV HAVRÁNEK KORESPONDENCE Z LET 1934–1977

1 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 1. 9. 1934

V Třebíči dne 1. září 1934

Vážený pane profesore,

dovoluji si Vám uctivě poděkovat za poukázané peníze a posílám zároveň žádanou kvitanci pro nakladatelství. Promiňte mi, pane profesore, užívám-li této příležitosti, abych se na Vás obrátil s prosbou. Jelikož mé žádosti o stipendium jihoslovanské vlády nebylo vyhověno, zůstanu tento rok v Brně, a dovolil bych si Vás tudíž poprosit, abyste mne laskavě navrhl, uznáte-li sám za vhodné a budou-li souhlasiti i ostatní pp. ředitelé semináře, na uprázdněné místo knihovníka slovanského semináře[1] po kol. Kopečném (který dostal právě místo aspir. prof. v Prostějově).

Děkuji předem za laskavou přímluvu a poroučím se Vám
v hluboké úctě oddaný

Miloš Dokulil

Dovoluji si připojit i uctivý pozdrav milostivé paní.[2]

2 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 11. 10. 1936

København N., Dosseringen 32/IV t. h., 11. 10. 1936

Vážený pane profesore!

Po dlouhém a stravujícím vnitřním boji odhodlávám se s těžkým srdcem k tomuto dopisu, cítě dobře, že vypadá velmi nevděčné mé mlčení. S těžkým srdcem nejen proto, že nemám čisté svědomí stran svého studia zde.[3] Jsa jako dům rozdvojený, jenž pustne, a že se stydím mluvit o svých ziscích, a nejen proto, že odvahu být otevřený tak, jak to vyžaduje má čest i Vaše stálá laskavost ke mně, mi rozleptává úzkost, aby se nezdála tato upřímnost jakousi rafinovanou captatio benevolentiae…[4]

Pociťoval jsem vždy bolestně, kdykoli jsem tušil, že vzbuzuji o sobě vyšší mínění, než jakého po právu zasluhuji. Neboť věděl jsem zcela dobře a ča-

1 Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.
2 Zdeňka Havránková (1909–1984), manželka Bohuslava Havránka, rusistka.
3 Na kodaňské univerzitě v letech 1936–1937.
4 Captatio benevolentiae (lat.) – umění a úsilí získat přízeň, snaha zalíbit se.

sem cítil to jen určitěji, že dovedu mít nepoměrně více zájmu a lásky k věci, než mám nadání. Proto, když jsem se pozvolna byl nucen smířit s vědomím skromných rozloh své inteligence, střežil jsem se tím více toho, abych – snad jistou vášnivostí, která je mi vlastní a kterou vkládám vždy do svého poměru k ideologiím i věcem – nevzbuzoval déle ten falešný dojem, jehož vědomí mě zahanbovalo, vnucujíc mi pocit podvodníka. Snad nejtíže bylo mi, když se mne jedenkrát p. prof. Jakobson[5] otázal, jaké mám plány do budoucna, nepomýšlím-li na vysokoškolskou kariéru, – a kdy jsem zrudl do krvava a zůstal jako opařený beze slova.

Nepřestávám se obviňovat, že jsem zapomněl na to, když jsem se ucházel o toto stipendium. Nyní cítím, že jsem se opět dopustil jistého podvodu, neboť jsem pro své úkoly nevyzrál (a což je smutnější, už nedozraji). Než nápor poměrů, za něž jsem často ani fyzicky nemohl, vyostřily tento rozpor mezi „können" a „wollen" (což je v tomto případě totéž co „sollen") do krajnosti. Sžívání se s cizím prostředím, vyžadující stálého vypětí sil, trapnost a zoufalost materiální situace, opakující se znova se zesílenou intenzitou (čekal jsem tentokrát na peníze déle než tři neděle, nikoli však vinou ministerstva, které mi na stížnost legace v mé věci vyšlo vstříc, posunuvši mi termín výplaty o pět dní vzad) – nechápe to nikdo ani na našem vyslanectví, jak je možné, dostanou-li oni sami peníze již po dvou dnech a každý soukromník do pěti dní (včetně povolení Národní banky), že já musím čekat přes tři týdny, a to ještě nota bene pak dostanu šek, který se mi kodaňská banka zdráhá proplatit a který mi musí vyběhávat pak legace, úzkostné čekání zoufalejší každým marným dnem, několikeré onemocnění vždy právě za nejubožejší situace, poslední, z něhož jsem vyšel s krčním katárkem, jejž jsem však, neodvažuje se dlouho k lékaři, pokládal určitě za krční tuberkulózu, odsuzuje se tak k úplné ztrátě obzorů, a na neposledním místě stálý pocit Damoklova meče v podobě zkoušky nade mnou, která se stávala tím nedostupnější, ba iluzornější, čím více jsem se nervově hroutil, to vše přivedlo mne na pokraj úplné katastrofy duševních sil, vždy chatrných.

Jsem si vědom, pane profesore, toho, že tyto „confessiones prolamující mužnou cudnost k sobě samému" mají zcela ráz morbidního exhibicionismu. Píši je však proto, že Vás musím prosit, abyste, měl-li jste ještě o mně nějaké iluze, se jich zcela vzdal. Věřte mi, pane profesore, že jsem neměl nikdy strach z pouhého propadnutí při zkoušce – neboť to je zcela lidské –, nýbrž zoufalou bolest z toho, že musím připravit krutou deziluzi těm, kteří ve mne věřili.

---

5 Roman Jakobson (1896–1982), přední strukturalistický lingvista, zakládající člen Pražského lingvistického kroužku, působil na Masarykově univerzitě v Brně v letech 1933–1937 jako docent ruské filologie a v letech 1937–1939 jako mimořádný profesor a ředitel Semináře pro slovanskou filologii.

Mám-li ještě v tomto stavu odvahu jít ke zkoušce, ač vím dobře, že je to úplnou drzostí, nepramení tato odvaha jistě z jakéhosi zbytku falešné sebedůvěry, nýbrž prostě z faktu, že nemám vůbec volby. Objektivně neznamená to nic jiného než radikální vyřízení krize. Nemám totiž nejmenší důvěry, že kdybych si odložil státnici na červen, dopadlo by to pak lépe. Pro studium bohemistiky je tu zejména pro mne, který jsem byl zvyklý studovat vždy především tak, že jsem mohl s kolegy o věcech diskutovat, a pro něhož ztráta přímého kontaktu značí vždy úplné vykolejení, klima přímo vražedné. Mimoto celý můj stipendijní pobyt tu by byl pak jedině ostuda. Bylo by snad čestnější vzdát stipendium dříve, než k tomu budu donucen per vim maiorem,[6] poněvadž nemám pochybností o tom, že nemůže pak být již v ničím zájmu, abych tu zůstal, nýbrž právě opak toho. Bohužel ani tato možnost není pro mne prakticky uskutečnitelna, poněvadž nemohl bych nyní nijak uhradit přijaté stipendijní částky.

Odpusťte, pane profesore, že Vám tak píši, odpusťte mně, prosím, že jsem Vás tak zklamal. Nevidím ve Vás teď svého examinátora, nýbrž člověka, člověka, který zná strže a víry lidské duše, a který dovede pochopit a odpustit. To je to jediné, pane profesore, oč Vás prosím. Odpusťte mi, prosím, že jsem Vás zklamal! Je to jedna z největších bolestí mého života.

Nemusím se teď již omlouvat, že jsem tak dlouho nedovedl psát. Je to jasné. Přijměte ode mne, Vy, pane profesore, i milostivá paní mé nejkrásnější pozdravy!

Vám v úctě a vděčnosti oddaný

Miloš Dokulil

P. S. Mimo Karlgrena[7] a pí lektorku Westh Neuhardovou,[8] která bude mít zítra své první cvičení o češtině (účastníci mimo mne jsou čtyři ruštináři), jak jsem se s Vámi poradil, přednášky a cvičení H. Pedersena[9] o [lužičtině], kde rozumím dosud poměrně nejlépe, ač prof. Pedersen mluví trochu mdle již a k tomu jütländisch,[10] poněvadž tu mám příležitost dívat se stále přes rameno jednomu dánskému kolegovi, který vše pečlivě a svědomitě zapisuje, a Brøndalovo[11] cvičení o syntaxi, kde však dosud ještě k žádné syntaktické analýze nedošlo a účast nejen moje, nýbrž i ostatních posluchačů je ryze

6 Per vim maiorem (lat.) – vyšší mocí.
7 Bernhard Karlgren (1889–1978), švédský lingvista, sinolog.
8 Else Westh Neuhard (1903–1985), dánská slavistka, bohemistka, překladatelka z češtiny.
9 Holger Pedersen (1867–1953), dánský lingvista, znalec keltských jazyků, věnoval se i jazykům slovanským včetně češtiny.
10 Jütländisch (něm.) – dánsky.
11 Rasmus Viggo Brøndal (1887–1942), dánský strukturalista, profesor románských jazyků a literatury na Kodaňské univerzitě.

pasivní. Ostatně, soudě podle cvičení Pedersenových, je to patrně tradiční forma dánských seminárních cvičení. Daleko důvěrněji než s prof. Brøndalem, jenž nejeví – takový aspoň mám stále dojem – mnoho chuti se se mnou příliš zabavovat, jsem se seznámil s mgr. Barrem,[12] jednatelem Lingvistického kroužku, a in spe[13] nástupcem Hjelmslevovým[14] v Aarhusu a později Christensenovým,[15] poněvadž jeho vlastním oborem je íránistika. Přesto mohl jsem s ním s patrným užitkem diskutovat – a je opravdu na podiv, jak lehce mohu právě s ním bez únavy německy hovořit (dánština u mne zatím nepřekročila rámec funkce komunikativní) – i o takových detailních otázkách vzhledem k jeho oboru zcela odlehlých, jako jsou rozdíly vidových systémů v češtině a ruštině (!). Je to nejen zásluha jeho širokého obzoru a velmi svědomité, stejnou lásku k detailu jako schopnost vyšší syntézy projevující erudice, ale i velmi sympatických jeho čistě lidských stránek, že se stal Barr vedle cand. mag. Ch. Jensena[16] (nyní asistent prof. Hammericha,[17] bývalý náš stipendista, nyní chystá vydání staročeského Jiříkova vidění), s nímž se denně stýkám, mou dánskou láskou. Jen těmto dvěma lidem mohu děkovat (ač jsem se střežil zasvěcovat je do svých bolestí), že jsem si udržel dosud aspoň navenek jakousi rovnováhu v příboji svých zmatků.

3 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 28. 10. 1936

København N., Dosseringen 32/IV t. h.,
28. října 1936

Vážený pane profesore,

děkuji Vám co nejsrdečněji za Váš laskavý dopis, tím spíše, že jsem jej nečekal, smiřuje se rezignovaně s tou smutnou skutečností, že jsem – svou vinou – ztratil zcela Vaši lásku a že pro mne nemůžete mít nadále než hořké pousmání – mám-li volit nějaký eufemismus pro to, čeho zcela zasloužím. Přesto umlčel jsem vždy v sobě nízké hlasy lítosti nad oním vyznáním své nicotnosti, poněvadž jsem vždy znovu musil přesvědčit sama sebe, že je lépe tak, než udržet si přízeň – na falešných předpokladech.

Tím více mne, pane profesore, dojímá Vaše šlechetnost a Vaše laskavost ke mně i nyní. Vaše účastná snaha pomoci mi z mých zmatků… Bohužel ona intelektuální krize jde dále než jen k nedostatku schopnosti k tvůrčí práci. Ale o tom teď mluvit nechci a ani nemohu. Snad, budu-li někdy mít také po

12 Kaj Barr (1896–1970), dánský orientalista.
13 In spe (lat.) – v naději, v budoucnu, budoucí, příští.
14 Louis Hjelmslev (1899–1965), dánský strukturalista, zakladatel glosématiky.
15 Arthur Christensen (1875–1945), dánský orientalista, íránista.
16 Christian Jensen (1904–?), dánský anglista.
17 Louis Hammerich (1892–1975), dánský filolog, germanista.

státnici, poprosím Vás, abych se s Vámi směl i o tom poradit. Zatím Vám, pane profesore, za vše vděčně děkuji.

Avšak jednu věc musím říci výpravněji, než se to snad stalo v mém posledním dopise. Nemohu si vůbec stěžovat na zdejší poměry samy o sobě. Bylo by nespravedlivé hledat kořeny své rozvrácenosti jinde než v sobě samém. Bylo by k tomuto stavu došlo – byť snad v skrovnější míře –, i kdybych byl doma. S pocitem méněcennosti, hypochondrií a chronickou únavou atd. nemám co činit poprvé. Snad poskytl pobyt v cizím prostředí k tomu jen příznivější podmínky. Nemohu si také zapírat, že za významnou složku celé této psychózy, že nemám dnes v šestém studijním roce ještě státních zkoušek, musím činit odpovědnými jen nedostatek přičinlivosti a ukázněnosti. Nemohu se ani v tomto, ani v jiném ohledu srovnávat s kol. Hrabákem.[18] Beze vší pochyby by on na mém místě dovedl vytěžit nesrovnatelně víc.*)

Nyní, pane profesore, na Vaše přání ještě k těm potížím s poukazem peněz. Tento měsíc nemám však již nejmenší příčiny k stížnosti, jelikož jsem, sám jsem nad tím nemohl vyjít z údivu, peníze dostal již 14., tj. ještě o jeden den dříve, než je termín v mém dekretu, jak jsem Vám již psal, posunulo mi ministerstvo vzhledem k stížnosti vyslanectví v mé věci výplatní termín o pět dní dozadu, takže tento měsíc mi Ústřední státní pokladna vyplatila stipendijní částku 10. a po čtyřech dnech jsem ji již dostal, což je ovšem téměř neuvěřitelné, poněvadž minulý měsíc jsem čekal na povolení Národní banky plné tři neděle (dostal jsem tedy částku splatnou 15. září až 6. října), a to dostal jsem tehdy šek s přetiskem „Zur Berechnung", který mi banka nechtěla vyplatit, poněvadž prý jsem si u ní nezřídil konto. Konečně se to vyřídilo tím způsobem, že mi šek přepsali na vyslanectví a sami proplatili. Obrátil jsem se pak na Anglobanku, aby mi peníze posílala nějakým schůdnějším způsobem, a jak je patrno z předchozího, s úspěchem. Značné zpoždění této předposlední splátky vysvětluje se patrně devalvačními přípravami. Nyní mám nejlepší naději, že budu již dostávat splátky včas. Dnes bych konečně i takové tři neděle mohl již vydržet, ale minulý měsíc, když jsem musil platit imatrikulaci a nemohl si ještě našetřit žádnou zálohu, to nešlo. Nadto jsem neměl ani odvahy dělat kdekoli dluhy, když na vyslanectví sami neměli pro ono drahné zpoždění žádné vysvětlení a musil jsem počítat s eventualitou, že mi peníze vůbec nedojdou. – Jsem snad tedy nyní již oprávněn doufat, že nebude již v této věci žádného zákroku zapotřebí.

Myslím, pane profesore, že kladu již značné nároky na Vaši trpělivost, nutím-li Vás číst tyto stránky, a že uložit si omezení bude proto zcela na mís-

18 Josef Hrabák (1912–1987), literární vědec, profesor katedry českého a slovenského jazyka a literatury na Masarykově univerzitě, Dokulilův kolega ze studií.

tě. Děkuji Vám ještě jedenkráte za Vaši velkou laskavost a slibuji také, že se přičiním, aby Vaše dobře míněná slova nevyzněla naprázdno.

Se srdečným a uctivým pozdravem Vám i milostivé paní

Vám vděčně oddaný

Miloš Dokulil

*) Na druhé straně však myslím, že právě takové maloměstské prostředí tak trochu procul negotiis[19] může mít právě velmi blahodárný a ozdravný vliv jak na celkový proces zrání a krystalizace osobnosti, tak nutíc k ukázněnosti receptivní složky duševní – i na soustředění k tvůrčí práci (ovšem neznamená-li pobyt v tomto prostředí zároveň úplné vynětí z kulturního společenství – avšak to snad dnes není nijak nutné). Mluvil jsem aspoň o této věci jednou s profesorem Machkem,[20] který mi souhlasně potvrdil, že vlastní poměr k práci našel teprve za svého působení na Slovensku.

P. S. Ono polokantorské napomenutí mne opravdově mrzí, respektive mrzí mne vlastně to, že jste mi je musil dát. Nejsem si však v této chvíli opravdu vědom, že bych se byl svěřoval s těmito věcmi nikomu jinému než svému nejlepšímu příteli kol. Havlovi,[21] který právě proto, že je po této stránce mým úplným bližencem, mi dovede být i oporou. Mrzí mne to ne kvůli sobě, poněvadž si nepřeji než být průhledný všem, ale poněvadž vím, že za daných okolností nejde jen o moje privatissimum. – S p. Jensenem jsem již o věci[22] promluvil. Přivezu ji s sebou.

4 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 7. 3. 1937

V Kodani 7. března 1937

Vážený pane profesore,

po více než dvou měsících, netřeba mi dodávat, že trapných, jsem konečně s to poslat Vám překlad onoho neblahého Jensenova pojednání.[23] Nezbývá než Vám stručně vylíčit osudnou historii s tímto překladem. Pořídil jsem překlad původního zpracování hned, jakmile jsem je od Vás dostal, a předložil Jensenovi k prohlédnutí zvláště proto, že jsem byl nucen provést v překladu několik změn, pro něž jsem si musil vyžádati autorovo dodatečné schvále-

19 Procul negotiis (lat.) – vzdálené od centra dění.

20 Václav Machek (1894–1965), jazykovědec a etymolog, Dokulilův učitel na Masarykově univerzitě, kde v té době působil jako docent, habilitovaný pro obor srovnávací indoevropský jazykozpyt.

21 Rudolf Havel (1911–1993), literární historik a textolog, Dokulilův kolega ze studií na Masarykově univerzitě v Brně.

22 Srov. následující dopis.

23 Šlo pravděpodobně o příspěvek do *Slova a slovesnosti*, zde však žádné Jensenovo pojednání nevyšlo.

ní. Při tom jsem naneštěstí utrousil několik trochu kritických poznámek ke kompozici celku a k některým po mém soudu ne zcela zdařilým formulacím, místy také pochybnosti o oprávněnosti té které interpretace. Zřejmé omyly (jako u syzygie)[24] jsem již sám byl opravil. Jensen mi přislíbil tehdy, že se pokusí můj překlad co nejdříve prohlédnouti a uvážit mé námitky. Pohříchu nemohl se k tomu dostat po řadu dní, maje mimo kondice, které se mu ještě náhlou smrtí jeho přítele zdvojnásobily, po ten čas i osmihodinovou denní práci při univerzitní kvestuře. V tom ohledu musím jej zúplna omlouvat, poněvadž býval tak vyčerpán, že jsem sám míval o něho obavy. Horší – pro osud jeho elaborátu – bylo, že když se k tomu konečně dostal, naznal, že je třeba celou stať od základu přepracovat, v čemž jsem ovšem nebyl oprávněn ho zrazovat. Tuše, že se celá věc za daných okolností jistě zdrží, odhodlal jsem se Vám, pane profesore, počátkem února napsat, abych Vám vysvětlil, proč překlad stále neposílám, ale na prosbu Jensenovu, abych ještě několik dní počkal, že bude již určitě hotov, jsem přes trapný pocit dopis stornoval. Pak však míjely zase celé tři týdny, za nichž jsem byl den ze dne živen iluzemi, že příští den již se mi dostane přepracovaného elaborátu ku překladu, než jsem jej, vzdav se již všeho naléhání i naděje, nakonec přece dostal. Nyní se opět vyměnily úlohy. Nejprve jsem přepracování jen přeložil, ale pak jsem přece nemohl přenést přes srdce, abych tam nechal některé věci a místy opět sám neměnil a nepřidával. Tentokrát však mi přítel Jensen překlad bohudík ve třech dnech prohlédl, a opraviv některé mé chyby a přičiniv sem tam nějakou menší poznámku, mi rukopis definitivně postoupil, vysloviv jen ještě přání, abych jej místy postřihal a přerovnal. Do odeslání dopisu však postoupil rukopis ještě dvojí korekturu, podle čehož také vypadá. Zde by se tedy ona neblahá historie (na niž nebylo by tuším nepřípadné vztáhnout ono přísloví o [kočce] k porodu pracovavší a myši, která z toho vzešla) skončila. Prosím Vás tedy, pane profesore, mnohokrát za prominutí, přítel Jensen mi slíbil, že Vám rovněž napíše* a omluví se Vám, také proto, abyste mě neměl v podezření, že to jde jen na vrub mé nedbalosti – jsem si ostatně vědom toho, že by to nebyla ta jediná věc, která tomu výmluvně nasvědčuje… Co se však týče ještě onoho rukopisu, prosím Vás, pane profesore, kdybyste jej snad sám přečetl,** popřípadě dal jej někomu přečíst a opravit. Já sám si nejsem již vůbec ničím jist, mám obavy, že i jen po výrazové stránce bude můj překlad velmi kostrbatý. Omlouvat mě může kromě toho, že pomalu se zapomínám v tomto prostředí česky vyjadřovat, snad jen, že jsem již neměl svědomí s překladem otálet.

Po stránce věcné zůstalo v práci také jistě několik omylů, což jest pochopitelné a omluvitelné (nikoli pro mne, nýbrž pro Jensena), neboť mimo

24 Syzygie (řec.) – pár, časování, konjugace, též skloňování.

Trávníčkovu mluvnici[25] a kapesní slovník česko-německý nemá chudák Jensen vůbec žádných pomůcek. Uváží-li se tato okolnost, pak nutno ocenit Jensenův elaborát přes všechny nedostatky jako opravdový Sonderleistung.[26]

Je dále třeba, pane profesore, abych Vás konečně také informoval o svém zdejším „působení". Bohužel Vás opět můj raport nebude s to uspokojit. Nechtěl bych svalovat vinu za své nedostatky na jiné, přece však jsem myslím plně oprávněn k tvrzení, že dánské prostředí, spec. dánské univerzitní prostředí je nejméně vhodné k jakémukoliv teoretickému, ryze vědeckému studiu.*** Vím, že takového tvrzení nelze se odvážit bez vážných důvodů. Nestěžuji si na to, že jsem s p. prof. Brøndalem nemohl přijít do styku vyjma hodin seminárních cvičení a schůzek Kroužku, ostatně velmi řídkých, měl jsem na paměti, že jste mi, pane profesore, doporučoval nedat se odradit prvním nárazem o lhostejnost. Jsem si ovšem dobře vědom toho, že nemohu být p. prof. Brøndalovi důstojným soupeřem v diskusi, přišel jsem sem však také s mnohem skromnějšími nároky. Prosil jsem p. prof. Brøndala několikrát, jak při schůzkách Kroužku, tak po seminárních cvičeních, zdali by někdy nebyl ochoten si se mnou pohovořit o té neb oné partii svých prací. Poprvé, bylo to ještě v říjnu, mi p. profesor Brøndal odpověděl, že bych jej mohl někdy navštívit v dobu, kdy má podle rozvrhu tzv. privatissima kolokvia o románské jazykovědě, že se ovšem přirozeně musí mluvit dánsky. To jsem ovšem nemohl z dvojího důvodu, zaprvé neznal jsem zdaleka tolik dánsky, zadruhé je mi těžko nějak debatovat o problémech romanistiky. Po svém návratu z domova měl jsem vlastně jen jedenkrát příležitost hovořit s p. prof. Brøndalem o jiných věcech než o počasí, a to za předvánoční schůzky Kroužku (dosud poslední), kde vedle Barra, který tu přednášel o kategorii modu a času v jazycích íránských (jen ze stanoviska formální morfologie), měl p. prof. Brøndal komunikaci o pojmu věty vedlejší. Odvážil jsem se tehdy také poprvé debaty (ovšem německy). Nevím, nakolik byly mé námitky proti Brøndalovu pojetí podmínkových souvětí oprávněné, měl jsem však dojem, že se mnou souhlasila většina přítomných, stejně však i dojem, že prof. Brøndal, třebaže formálně uznal také moje pojetí za možné, nepokládal moje poznámky za vhodné. Prosil jsem pak ještě p. prof. Brøndala po přednášce, aby mi umožnil seznámit se důvěrněji s jeho názory zejména tak, že by mi poskytl příležitost soukromě s ním promluviti, pan profesor však tehdy, bohužel, opět velmi spěchal a odkázal mne jen na své knihy, zejména Ordklasserne[27] a Morfologi og syntax[28]

25 Zřejmě *Historická mluvnice československá*. Praha: Melantrich [1935]. Mohlo také jít o Gebauerovu *Příruční mluvnici jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Upravil F. Trávníček, vyšla v několika vydáních.

26 Sonderleistung (něm.) – mimořádný výkon.

27 Brøndal, Viggo: *Ordklasserne: Partes orationis: Studier over de sproglige Kategorier*. København: G.E.C. Gad 1928.

28 Brøndal, Viggo: *Morfologi og syntax: nye bidrag til sprogets theori*. København: G.E.C. Gad 1932.

(které znám, ale z nichž jsem mnoho nezmoudřel, také ovšem na jiné). Pokusil jsem se pak navázat nějakou součinnost s třemi mladými Dány, žáky prof. Brøndala (tj. pracujícími u něho na seminárních pracích, do semináře, kde jsou v tomto semestru mimo mne ještě čtyři posluchači, dochází z nich však jen jeden). Ale nebylo vůbec možná dostat je k nějaké výměně názorů, ač jsem jim nabídl probírat společně jen ty obecnější otázky, jimiž se obírají ve svých seminárních pracích. Vždy táž zdvořilá stereotypní odpověď: velmi rádi, ale bohužel není času, mají velmi mnoho práce. Práce – to znamená pro dánské adepty lingvistiky klidně přežvykovat nějaké kompendium, podtrhávat si je podle lineálu červeně a modře, chvílemi zas pro změnu okusovat tužku. Nelze na druhé straně upřít, že po stránce praktické dánští cand. mag. vycházejí pro své povolání průměrně lépe připraveni (zejména po stránce praktického ovládání učebných jazyků), ale „což nadto více jest, to od zlého jest". Odpusťte mi, pane profesore, že zacházím do takovéhoto nespravedlivého, téměř utrhačného tónu. Nemohu popřít, že mám v sobě dost hořkosti k tomuto prostředí, která mi jistě leckdy zabarvuje skla a pokřivuje pohled. Nezapírám ani sobě – natolik mě nezměnil fakt, že jsem „udělal" z nedopatření státní zkoušku (toto udělal říkám jen proto, že nemohu najít žádný pasivní výraz pro to) –, že je velmi mnoho viny na mně samém, vytkl jste mi konečně sám nejednou můj šarádovitý způsob výrazu – a zdá se mi opravdu, že se mi především pro tuto stránku v semináři často nerozumí (beze vší pochyby i moje němčina, jíž užívám v semináři, abych se vyvaroval komického účinu své dánštiny, je poněkud svévolná), a pak nedostává se mi stále více jisté průbojnosti (či, řekl bych spíše, hroší kůže) – přece však, abstrahuji-li ode všeho toho, musím říci, aniž komu křivdím, že kdyby přišel nějaký Dán odtud k nám do Brna, našel by zcela jiné přijetí. (Zde se vychází cizinci na univerzitě vstříc leda potud, že se na akademickém průkazu výslovně podotkne, že v případě, je-li v pracovnách nedostatek místa, a to je téměř denně, je povinen udělat místo Dánům.) Zadruhé vypjatý dánský individualismus odnímá předem půdu každé kolektivní spolupráci. Není třeba žádného jasnovidectví k tomu, aby bylo lze tvrdit, že nebude v Dánsku nikdy žádné lingvistické školy. Neodporuje tomu fakt, že Dánsko je vlastí Ch. R. Raska,[29] K. Vernera,[30] V. Thomsena,[31] O. Jespersena[32] a Hol. Pedersena. Smysl pro pracovní součinnost jim je a zůstane cizí. Pokus o imitaci Prahy je předem marný pokus.

Přál jste si, pane profesore, neměl-li bych něco pro Slovo a slovesnost, aspoň pro Kroniku. Jediná závažnější událost v dánské lingvistice, která by

29 Rasmus (Christian) Rask (1787–1832), dánský filolog, germanista.

30 Karl Verner (1846–1896), dánský lingvista, autor Vernerova zákona vysvětlujícího vývoj pragermánského konsonantismu.

31 Vilhelm Thomsen (1842–1927), dánský lingvista a turkolog; proslul rozluštěním orchonských nápisů.

32 Otto Jespersen (1860–1943), dánský jazykovědec orientující se na obecnou lingvistiku a angličtinu.

zasloužila, aby o ní bylo v Kronice referováno, je po mém soudu Jespersenova Analytická syntax.[33] Probral jsem ji sice dosti důkladně (referuji o ní též tento týden v semináři prof. Brøndala), avšak vážné a odpovědné kritiky bych se přece jen neodvážil. K tomu mám stále ještě (zejména co se týká vlastní syntaxe) úzký obzor a ne sebou jistý úsudek. Myslím ostatně, že se této věci ujme jistě p. prof. Trnka,[34] jemuž je jako anglistovi nejbližší. Na druhé straně bych byl velmi rád, kdybych opravdu něco pro Slovo a slovesnost mohl svést. Musil bych Vás však, pane profesore, poprosit, abyste mi poradil, poněvadž se mi nedostává dost iniciativy. Bylo by ovšem nejlépe, kdybych měl referovat o nějaké práci (i jazykem) dánské. Ale kde nic není, ani smrt nebere. Pokoušel jsem se sice již také o popis dánského fonologického systému, zejména vokalického, avšak u Jensena došel můj elaborát naprostého zatracení. Je také chybou, že neznám ani naše poslední věci, nemohl jsem dosud ani dostat Travaux 6,[35] které má z knihovny Kroužku kdosi již čtvrt roku vypůjčeny (jinde v knihovnách nejsou), vůbec lze se tu těžko dostat i k jiným novějším věcem, Jespersenovu knihu jsem si byl nucen koupit (ač jinak nemyslím, že bych byl investoval peníze právě do téhle věci)… Není tu každý tak nakloněn rozpůjčit vlastní knihy jako p. prof. Jakobson nebo Vy.

Snažím se aspoň o to, když již zisk po stránce vědecké přípravy bude nepatrný – je nutno si konečně znovu přiznat, že mi selhávají zcela schopnosti, jakmile ztrácím vedení a nemám se o koho opřít, mám velmi špatný smysl orientační –, abych si osvojil aspoň pasivně kromě dánštiny a norštiny i švédštinu a vytěžil i po jiných stránkách z příležitostí, které se neopakují. Ač jsem zprvu zamýšlel studovat zde Husserla a připravovat se ze srovnávací jazykovědy, vzdal jsem se tohoto záměru, poněvadž nevyužívá nikterak dané situace, a obrátil jsem se raději k tomu, co má speciální atribut dánského nebo severského. Zdá se mi také, že je to opravdu to jediné rozumné, co mohu dělat, nemám-li složit ruce do klína a naříkat nad sebou a ztracenými iluzemi (či lépe: nad tím, že nemohu hlavou prorazit zeď). Nechci rozhodně zdejšího pobytu litovat. Čeho lituji, je jen, že nemohu ještě aspoň čtyři roky studovat v Brně.

Bojím se, pane profesore, že jsem napsal v mnoha slovech velmi málo. Vidím sám, že sloh mého dopisu je opakem slohu věcného. Konečně jaký člověk, takový sloh, lhal bych, kdybych se snažil psát jinak. Doufám, pane profesore, že Vás neurážím tím, že se vůči Vám nechci nutit do povinně zdvořilostních forem.

---

33 Jespersen, Otto: *Analytic syntax*. London: G. Allen and Unwin 1937.

34 Bohumil Trnka (1895–1984), strukturalistický lingvista a literární historik, anglista, zakládající člen PLK.

35 *Études dédiées au Quatrième congrès de linguistes. TCLP* 6. Prague: Cercle Linguistique de Prague 1936.

Letošní zima byla v Dánsku, jak jistě víte z tisku, nadobyčej krutá. Nebyly sice tak velké mrazy, ale stálé bouře. Teprve nedávno ulehly, stále je však počasí velmi syrové a sychravé. Teprve někdy koncem dubna se ohlásí dánské jaro. To však se budu již s Dánskem pomalu loučit. Nemám zatím v úmyslu (ani důvodu k němu) žádat o prodloužení stipendia na červen. Od plánu odejít na tři měsíce do Aarhusu jsem rovněž upustil, ač mne p. prof. Hjelmslev srdečně zval a ač bych mohl od styku s ním jistě mnohem více očekávat než zde. Jinak tam pro mne není o tomto běhu vůbec nic a druhý důvod: nedovolují mi to dobře ani finanční poměry. Bude musit nutně sejít i ze zamýšlené cesty do Švédska, což konečně dovedu přenést snadno přes srdce. Myslím, že se netěším teď na nic tolik, jako na školu po prázdninách, dostanu-li místo.

Dovoluji si Vám, pane profesore, a milostivé paní zaslat své nejkrásnější srdečné pozdravy.

Vám v úctě a vděčnosti oddaný

Miloš Dokulil
t. č. Dosseringen 30/IV, København N.

* Přikládám nyní již jeho dopis k zásilce.
** Nyní, když jsem viděl poslední úpravu rukopisu, jehož četba bude nutně znamenat svrchované sebezapření, tuto prosbu odvolávám vida, že by byla příliš nestydatá.
*** Je to nepochybně především proto, že se tu filozofická fakulta vzdala téměř vůbec vlastního vědeckého poslání, kladouc váhu výhradně na výchovu k povolání učitelskému. S tím není celkem v rozporu, že fakulta produkuje větší procento magistrů než naše.

N. B. Prosím, aby byl tento překlad pokládán za Jensenův originál. Přítel Jensen má ke mně natolik důvěru, že vzal na sebe ručení i za jazykovou stránku.
P. S. Zapomněl jsem poprosit Jensenovým jménem o několik separátů jeho článku, bude-li to možno.

5 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 18. 1. 1940

V Jihlavě 18. ledna 1940

Vážený pane profesore!

Prominete mi laskavě, že jsem byl trochu váhavý s odpovědí na Váš ctěný dopis. Vím, že za normálních okolností byste měl plné právo horšit se na mne proto, ale jistě mi přiznáte, že je moje situace nyní trochu výjimečná. Rozhodl jsem se totiž – hlavně se zřetelem k možným důsledkům okolnosti, že jsem dosud nesplnil vojenskou povinnost –, co nejrychleji se oženit. Poněvadž pak jde o sňatek smíšený, je s tím spojeno tolik trampot, že již 14 dní trávím čas,

kdy nejsem zrovna ve škole, na úřadech a ve vlaku na tratích Jihlava – Brno a Brno – Boskovice, a přesto ještě nevím, bude-li moci být sňatek vykonán již 28 t. m. (v pravoslavném chrámě v Brně), nebo bude-li jej třeba ještě odložit, poněvadž vyřízení z okresního úřadu v Boskovicích, kde jsou občanské ohlášky, nedojde včas. K tomu ovšem ještě přistupují různé s tím spojené starosti praktického rázu, nákup zařízení a starosti s bytem apod. Mimoto je právě před závěrem I. pololetí a s tím ovšem spousta všelikého písaření, na něž mi však zbývají v nejlepším případě jen večery, poněvadž dopoledne jsem zpravidla vždy – pro déletrvající onemocnění tajemníka ústavu – zaměstnán na ředitelství (sice z dobré vůle, ale také pro dobrou vůli) administrativní agendou, odpoledne pak mívám vyučování.[36] Dokonce jsem musil požádat ředitele o prominutí, že nemohu včas opravit písemné zkoušky školní, kterých na učitelském ústavě je ještě štědřeji naděleno než na střední škole. Ač mám právě před sebou ustanovovací zkoušku (loni jsem ji nemohl dělat proto, že jsem nedosáhl předepsané velmi dobré kvalifikace) – termín není dosud oznámen, snad v březnu, možná však již v únoru –, nemohu se za těchto okolností naprosto dostat k soustavné práci.

Snad naleznete nyní, pane profesore, mou omluvu za opravdu dostatečnou.

Velmi rád napíši pro Slovo a slovesnost nějaký příspěvek, jakmile se dostanu z toho nejhoršího, nebudete mi to však mít za zlé, pane profesore, nebude-li to zrovna nejdříve?

Ovšem, pane profesore, s tou mou průpravou metodickou to není valné (příspěvky do Lidových novin byly motivovány ne tak vnitřním vztahem k předmětu, jako tím, že jsem byl p. redaktorem Herbenem[37] o to požádán, na doporučení prý Vaše a p. prof. Trávníčka, a nechtěl jsem odmítnout). Měl-li jsem přece kdy jakési mínění o své erudici jazykovědné, cítím se opravdu v otázkách metodiky na půdě značně sypké, nemoha se opřít ani o solidní základ naukový, ani o delší a úspěšnou praxi. Na učitelském ústavě jsem teprve od 10. prosince (předtím jsem byl od 7. září m. r. na zdejším reálném gymnáziu) a sotva si mohu slibovat odtud nějaký zvláštní zisk pro svou pedagogicko-didaktickou zkušenost. Ústav nemá vůbec tradice, má jen dva ročníky, druhý a třetí (tedy není tu čtvrtý ročník, kde se teprve probírají otázky metodické), nikdo z kolegů, kteří mimo mne vesměs učí zároveň na reálném gymnáziu, ani ředitel nemají zkušeností s pedagogií, takže tu každý dělá, jak umí.

Těším se, že jakmile se jen trochu urovnají mé soukromé záležitosti (také ovšem ustanovovací zkouška), budu se moci opravdu věnovat, i v manželství

36 V Jihlavě Dokulil působil jako středoškolský profesor nejprve na reálném gymnáziu, později v učitelském ústavu, v letech 1940–1948 pak v učitelském ústavu v Novém Městě na Moravě.

37 Ivan Herben (1900–1968), novinář a politik; v létě 1939 vyšly v *Lidových novinách* čtyři Dokulilovy drobné referáty a zprávy o jazykových pomůckách pro němčinu.

a snad právě v manželství, čisté radosti z poznání a tvoření. Neboť neudusil jsem dosud v sobě lásku k němu. Doufám také nyní, že budu s to zvládnout i ten úkol, který byl dotud nad mé síly, zpracovat od základu téma své „disertační práce", a že to nebude také poslední doklad mého lingvistického zájmu.

Nyní bych chtěl ještě, pane profesore, říci něco konkrétního k tématu onoho příspěvku do Slova a slovesnosti.

Mám tu také asi 14 dní s redaktorem Lidových novin trojdílnou německou mluvnici dr. Vítězslava Tichého[38] (z edice Henriada) k recenzi. Napsal bych pro Lidové noviny jen úhrnný prakticky zaměřený referát, pro Slovo a slovesnost[39] bych se s ní mohl vypořádat zevrubněji. Dílko, rázu kompilačního, se snaží podat absolventu střední školy jasnější vhled do německého mluvnického systému i do obecných zákonitostí mluvnických a je celkem i jinak dost zajímavé.

Prohlédl jsem si ji zatím jen zběžně, ale obávám se již, že můj soud vyzní záporně, ne tak pro nesouhlas s některými tezemi, které sestavovatel přejal odjinud (z které normativní německé mluvnice Tichý[40] čerpal, nemohu však určit, aspoň ne zde v Jihlavě, kde se marně pídím po jakékoli normativní gramatice), ale pro často naprosté nepochopení, které projevuje sestavovatel při tlumočení pramenů své literatury, zejména v českém textu, který patrně jedině formuloval samostatně.

Jen pro ilustraci uvádím: Po výkladu o rozdělení vět vedlejších podle jejich syntaktické platnosti na podmětné, předmětné atd. následuje v německém sloupci:

„[...] dieser Einteilung nach von dem Inhalt abgesehen zerfallen die Nebensätze ihrer Form nach in: Relativsätze, Konjunktionalsätze... atd.

České paralelní tlumočení pak zní:

„Podle (?) tohoto rozdělení nehledě k obsahu (?) dělíme věty vedlejší podle jejich tvaru: vztažné věty, konjunktivní věty..."

Jelikož mluvnice Tichého má podle předmluvy ctižádost být i vademecum germanistů, zdálo by se, že ji sestavoval aspoň „odborník". Místa podobná shora citovanému však se zdají ukazovat na něco jiného. (Já sám autora vůbec neznám, ani jsem o něm nikdy neslyšel, ani nečetl.)

Jiným tématem, pro mne však již trochu nebezpečným (zejména pokud nemám ustanovovací zkoušku), by mohlo být třeba zaujetí stanoviska k „duchu" nových středoškolských osnov vyučování jazyka a němčiny.

---

38 Tichý, Vítězslav: *Německá mluvnice pro Čechy 1–3*. Praha: Bohuslav Hendrich 1939.

39 Referát v *Lidových novinách* ani ve *Slovu a slovesnosti* nevyšel.

40 Vítězslav Tichý (1904–1962), středoškolský profesor, filolog a literární historik, bohemista a germanista.

Při pročítání a promýšlení své státní práce se mi také vynořilo jedno téma rozhodně ne nezajímavé: vysledovat a ověřit na současném, i heslovitém materiále jazykovém postupné přehodnocování původně nerovnotřídných protikladů morfologických kategorií na protiklady rovnotřídné (jevící se ovšem v konkrétních případech na různých vývojových stupnicích jako odraz obecné tendence po intelektualizaci jazyka), vymaňování se jazykového systému ze stadia praelogického myšlení a směřování k myšlení logickému, tedy jako odraz konvergentního vývoje jazyka k logickému myšlení.

Prosil bych Vás, pane profesore, abyste mi laskavě napsal, třeba na lístku, hodilo-li by se Vám něco z těchto věcí, ne-li, pak Vás prosím, abyste mi sám udal nejlépe několik témat, jež by Vás, respektive čtenáře Slova a slovesnosti mohla zajímat.

Jakmile překonám tuto životní fázi, vyznačující se naprostou atrofií intelektu – a doufám, že to bude brzo –, rád bych něco z toho, jak dovedu, zpracoval.

Zatím Vás, pane profesore, i milostivou paní pozdravuji co nejsrdečněji a zůstávám

Vám v opravdové úctě oddaný

Miloš Dokulil
Adr.: Jihlava, Erbenova 10.

6 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 23. 5. 1940

V Jihlavě 23. května 1940

Vážený pane profesore!

Konečně mohu dnes trochu vstát, abych Vám napsal. Nezapomněl jsem, pane profesore, že jsem Vám slíbil onu recenzi německé mluvnice V. Tichého a článek o vyrovnávání nerovnotřídných morfologických korelací, a dost se mne natrápí vědomí, že jsem svému příslibu nemohl dostát v dané lhůtě. Než okolnosti byly opět jednou silnější než já.

Vstupuji nějak do toho „nového života“ za nedobrých auspicií. Sotva jsem – zhostiv se ustanovovací zkoušky – přivedl s sebou do Jihlavy svou paní, roznemohla se mi tu těžce zánětem pohrudnice, takže péče o ni a starost o domácnost, ležící jen na mně samém, mi stěží dovolily učinit zadost nejnutnějším požadavkům školy. A sotva se žena trochu pozdravila, musil jsem ulehnout zase já, nejprve s chřipkou, pak (prý) s nějakou hyperfunkcí štítné žlázy, a když jsem se dostával již z toho, zase znovu s chřipkou. Dnes jsem neměl poprvé zase po delší době zvýšené teploty, doufám tedy, že to už budu mít konečně odbyto a budu zase – aspoň na čas – k něčemu.

Onu recenzi pošlu, pane profesore, opravdu co nejdříve, jenže budu musit být hodně opatrný v úsudcích, poněvadž nemám po ruce žádnou větší normativní mluvnici pro kontrolu svého jazykového povědomí.

Právě jsem se dověděl od školníka, který mě přišel navštívit, že učitelský ústav byl přeložen od nového školního roku do Nového Města na Moravě. Půjdu tedy pravděpodobně s ním.

Uctivě Vás i milostivou paní zdraví

Vám oddaný

M. Dokulil

7 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 7. 4. 1941

V Novém Městě na Mor. 7. dubna 1941[41]

Vážený pane děkane![42]

Předem Vám co nejsrdečněji děkuji za laskavost, s níž jste se ujal korektury mého článku pro sborník prof. Beerovi.[43] Jsem Vám, pane děkane, opravdu vděčen za to, že jste mě na onu jistou netaktnost vstupu upozornil. Jakýkoliv nešetrný úmysl mi přitom ovšem byl vzdálen, vinna je tu především moje malá informovanost a pak roztržitost při chvatné stylizaci.

Budu mít novou vstupní část ve smyslu Vašich směrnic připravenu, a dovolím si ji tedy poslat, pane děkane, spolu s korekturou přímo Vám. Dovolíte-li, užiji také Vašich poznámek k doplnění článku.

Musím se přiznat, překvapila mě, pane děkane, Vaše slova k mému článku; překvapilo mě vlastně již to, že jste onu věc a limine[44] neodmítl, jak jsem čekal. Byl jsem docela zoufalý nad tím, že jsem nebyl s to v daném termínu zvládnout úkol, který jsem si dal, tak, jak by to bylo potřebí. Zejména ovšem norština a švédština přišly velmi zkrátka. Nic naplat, mám přece jen v těchto jazycích povědomí celkem chatrné a materiál, který jsem měl po ruce, byl nevydatný. Kdybych nebyl musil odvést fakturu v daný čas, hrozilo nebezpečí, že se mi neúměrně rozroste partie jednající o pasivu v češtině a scvrknou partie severské.

K Vašemu dotazu, nechtěl-li bych vstoupit do práce v redakci Slovníka jazyka českého, mohu, pane děkane, jen říci, že by to bylo mým vroucím přáním.[45] Prokázal jste mi však již tolik dobrodiní, jež jsem ničím nesplatil, že si sotva troufám míti k Vám prosbu v této věci.

Zájezd na výstavu „Deutsche Grösse“ a kurzy s ní spojené mi byl vítanou příležitostí poznat aspoň trochu Prahu, již jsem – nehledě k průjezdu cestou

41 Pod datem připsáno rukou B. Havránka: J. Štursy 456.

42 Havránek byl děkanem Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v letech 1939–1940 a 1945.

43 Dokulil, Miloš: Morfologické kategorie pasíva ve spisovných jazycích severských ve srovnání se spisovnou češtinou. In: Leopold Zatočil (ed.): *Hrst studií a vzpomínek: prof. Dr. Ant[onínu] Beerovi jeho žáci*. Brno: Odbočka Jednoty českých filologů 1941, s. 77–99.

44 A limine (lat.) – od prahu, ode dveří, zcela, zásadně, rovnou, bez věcného projednání.

45 Dokulil přišel do Prahy až v r. 1948 do Ústavu pro jazyk český ČSAV, který vznikl přeměnou z Kanceláře Slovníku jazyka českého.

do Kodaně a zpět – neviděl od svých dětských let. I to bylo milé setkat se zase jednou po čase s tolika tvářemi z brněnské fakulty, s Jedličkou,[46] Havlem, Kopečným, Horálkem a všemi těmi „Pražany", ročními nebo jen dvoudenními či třídenními, a povzpomínat spolu zašlých časů.

Zato škola teď nedopřává času k vzpomínání ani meditacím jiného druhu; z pražské idyly do překotného shonu pro náhlé urychlení maturit, bleskové inspekce, meziústavní závody recitační, zpěvní a hudební et in infinitum.[47] Věru že tu u nás není místa pro nudu a splín. Zvláště ne ovšem, dostalo-li se člověku štěstí být třídním podařeného čtvrtého ročníku a mít jej sám z maturity z obou předmětů. Pan ředitel tam má sice jen pedagogiku, ale už nemá chudák jednu noc klidnou.

Včera jsem tu měl sice návštěvu kol. Weimanna[48] z Jihlavy – zůstal tu od soboty z recitačních závodů, přišel však pro mne hned ráno školník – a už jsem se domů nevrátil.

Proto odpusťte, pane děkane, že píši až téměř po týdnu – byl to perný týden a o neděli jsem vůbec nevěděl.

Knihy p. prof. Trnky jsem ještě neodesílal, mysle, že jich budu mít zapotřebí ke korektuře. Není-li však třeba měnit podstatněji článek, není nutné, abych otálel s jejich vrácením. Pošlu je proto hned zítra.

Uvědomil jsem si, pane děkane, že Vám dlužím již několikeré porto za posílání knih, a velmi se stydím za toto opomenutí. Promiňte mi prosím laskavě!

Děkuji Vám zatím, vážený pane děkane, co nejsrdečněji za Vaši mnohonásobnou laskavost.

Vám vděčně oddaný

Miloš Dokulil

Uctivý pozdrav milostivé paní.

8 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 15. 12. 1942

V Novém Městě na Moravě 15. prosince 1942

Vážený pane děkane!

Prosím Vás předem za prominutí, že užívám vůči Vám tohoto málo vhodného způsobu psaní a píši Vám strojem. Je to však toho času jediný možný způsob mého písemného projevu, poněvadž jsa poražen chřipkou, musím dát psát dopis své ženě (a za svůj rukopis by se rděla jistě víc než za písmo strojem – ostatně si to lze snadno ověřit myslím na korekturách recenze).

---

46 Alois Jedlička (1912–2000), bohemista, profesor českého jazyka na Univerzitě Karlově; spolu s B. Havránkem autor *České mluvnice*.

47 Et in infinitum (lat.) – a donekonečna.

48 Josef Mojmír Weimann (1912–1995), středoškolský profesor, básník, kritik.

Posílám Vám, pane děkane, slíbenou recenzi[49] v hodině dvanácté. Jsem si však vědom toho, že přes všechnu svou snahu věnovat jí z těch poskytnutých mi tří neděl co nejvíc času, nebyl jsem s to ji dovésti přes uchvátaně slátaný polotovar. Byl jsem zcela zoufalý tím, jak jsem nemohl nalézt chvíle k soustředění na práci; každého volného okénka mezi vyučováním, popřípadě mezi kurzem a Arbeitsgemeinschaft[50] se dožadovalo ředitelství, buď abych pomáhal úřadu tajemnickému stylizovat výroční zprávu za loňský rok „in deutscher Fassung“,[51] či abych odůvodnil písemně svou klasifikaci atd. atd., anebo se aspoň účastnil neplodných porad o „Ausschmückung der Lehrräume“,[52] dalším „Verstärkung des Deutschunterrichts“[53] atd. in infinitum. Když ještě sobotní odpoledne jsem byl zase uvázán k psaní protokolů a Berichtu[54] o novém Ausschaltung[55] (ukázka nijak nadsazená odborné čechoněmčiny) a v neděli nato pod trestem nucen zúčastnit se schůze rodičovského sdružení, byl jsem opravdu rád, když jsem pocítil horečku a našel aspoň touto formou čas také pro sebe. Není to ovšem tak docela do písmene čas pro sebe: opravy a vidování úloh mne nenechávají ani teď s pokojem. Poležení s chřipkou není arci situace valně příznivá přemyšlování a skládání, ale jinak bych byl nedostal na papír vůbec nic.

Snad se Vám zmínil o mně Veselý,[56] i o tom, že mi zrovna poté, kdy jsem Vám přislíbil recenzi, onemocněla žena zase podruhé. (Obávám se, že si o mně budete, pane děkane, myslit, že jsem náramně chatrná opora svého manžela, ale pravda je, že jsem nemocná vždycky, když má manžel nějakou recenzi, a to je jednou za uherský měsíc. Poznámka zapisovatelky.) Inu, má múza nemá na růžích ustláno.

Vím, že může být trapné redaktoru vracet objednané příspěvky pro jejich neupotřebitelnost (eufemisticky mluveno). V mém případě však Vám to, pane děkane, nemusí působit rozpaků. Jsem si příliš vědom nedostatečnosti vlastního výtvoru. Tolik o té nešťastné recenzi.

Budete-li, pane děkane, doma před vánočními svátky, rád bych Vás, nebudu-li Vás příliš vyrušovat, navštívil (23. t. m. odpoledne), ovšem, vykřešu-li se do té doby.

Zatím Vás, pane děkane, i milostivou paní uctivě pozdravuji, děkuji Vám za Vaši chápající shovívavost a zůstávám Vám vděčně oddaný

Miloš Dokulil

---

49 Zřejmě Dokulil, Miloš: Učebnice němčiny pro pokročilé. *SaS* 9, 1943, č. 2–3, s. 167 (ref.: Hickmann, Oswald – Volný, Jan: *Deutsch für Fortgeschrittene*. Praha: Česká grafická unie 1943).

50 Arbeitsgemeinschaft (něm.) – studijní kroužek, pracovní skupina.

51 In deutscher Fassung (něm.) – v německém znění.

52 Ausschmückung der Lehrräume (něm.) – výzdoba učeben.

53 Verstärkung des Deutschunterrichts (něm.) – posílení výuky němčiny.

54 Bericht (něm.) – zpráva.

55 Ausschaltung (něm.) – vypnutí proudu, vyloučení, vyřazení, odstoupení; z kontextu není jasné, co tím Dokulil míní.

56 Zřejmě Josef Veselý (1911–1994), rusista.

P. S. Dalo-li by se rukopisu přece nějak použít, tedy prosím po škrtech a úpravách ad libitum.[57]

S Nosilem[58] jsem si nevěděl dobře rady, prosil bych Vás tedy, pane děkane, buď o laskavé doplnění místa, nebo škrtnutí.

9 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 22. 12. 1942

N. M. 22. XII. 42

Vážený pane děkane![59]

Děkuji Vám srdečně za Váš lístek. Jsem velmi rád, že budete moci mého rukopisu vůbec nějak užít. Bude-li mi to možné, rád bych použil Vašeho laskavého pozvání a podíval se někdy mezi 6.–9. lednem k Vám.

Už jsem se trochu zrestauroval a těším se na svůj zítřejší výlet po brněnských knihkupcích. Rád bych sehnal zejména některé ročníky Časopisu pro moderní filologii, které mi chybějí a v nakladatelství jsou již rozebrány.

Zatím Vám, pane děkane, i milostivé paní přeji krásné a radostné prožití vánočních svátků a spolu mnoho zdraví a zdaru do příštího roku.

Vám oddaný

M. Dokulil

10 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 30. 3. 1943

Nové Město na M. 30. března 1943

Vážený pane děkane!

Vaše zpráva o úmrtí p. prof. dr. Brøndala[60] mě opravdu překvapila. Měl jsem za to, že po svém uzdravení po oné operaci byl ještě intenzivněji činný než před nemocí.

Pokud se týká nekrologu pro náš odborný tisk,[61] nechtěl bych odepřít vzít tento úkol na sebe, již z opravdové úcty k zesnulému prof. Brøndalovi, jemuž musím být za ledacos vděčen. Sotva bych však dovedl dát dohromady víc než pouhou osobní vzpomínku na prof. Brøndala jako univerzitního učitele. K vlastnímu nekrologu mi chybějí všechna potřebná data osobní i zejména o vědecké činnosti zesnulého (sám jsem z ní poznal jen zlomek: Ordklasserne

57 Ad libitum (lat.) – podle přání, po libosti, podle vlastního uvážení.

58 Dokulil, Miloš: Nová cesta k cizím jazykům. *SaS* 8, 1942, č. 4, s. 207–213 (ref.: Nosil, Jaroslav: *Poznejte němčinu!* Praha: Orbis 1942).

59 Pohlednice (Nové Město na Moravě), adresa Vážený pán, p. univ. prof. dr. B. Havránek, děkan filoz. fakulty v Brně, t. č. v Praze, Jilská 6.

60 Rasmus Viggo Brøndal zemřel 14. prosince 1942.

61 Dokulil, Miloš: Za Viggem Brøndalem. *ČČF* 2, 1943/1944, č. 1, s. 16–24.

1928[62] a Morfologi og syntax,[63] vedle dvou nebo tří drobných příspěvků do sborníku Jespersenovi[64] a do časopisů), tím méně bych byl ovšem vhodnou osobou k celému, třebas předběžnému a zběžnému hodnocení Brøndalova díla. Snad by bylo dobře, kdyby se této věci ujal např. p. prof. Trnka, já bych pak připojil osobní vzpomínku. Ostatně se, pane děkane, pokusím dostat spojení s p. lektorem Kaj Barrem, který stál prof. Brøndalovi blízko (tuším i jako jednatel a pokladník Kroužku), a poprosit jej o některá potřebná data. S Chr. Jensenem jsem již dávno ztratil spojení, je pravděpodobné, že není vůbec v Kodani.

P. lektor Barr byl ke mně vždy velmi srdečný a doufám, že mi jistě neodmítne dát některé informace. To by byla pro mne jediná cesta, jak si opatřit nějaký spolehlivý věcný podklad pro tento nekrolog. Nerad bych vše odbyl nějakými kulatými slovy.

Kdy bych Vám, pane děkane, mohl ten nekrolog dodat, nemohu zatím přesně říci. Bude to záležet na tom, jak brzy se mi podaří sehnat potřebná data.

S námi němčináři je to stále spíš horší než lepší. Před čtrnácti dny jsem se právě vrátil z desetidenního „zájezdu" do Olomouce, kde jsem byl pověřen vedením metodických kurzů profesorů němčiny. Také s Kopečným jsem se tam po delší době zase sešel. Podobných kurzů prý je proponováno sedm – lze-li věřit pověstem. Jsme už označováni jako „fahrende Lehrkräfte".[65]

Budete-li mít, pane děkane, stran onoho nekrologu jiný návrh, prosím Vás, abyste mi to ještě laskavě oznámil. Já si zatím připravím trochu lidský profil prof. Brøndala, pokud ovšem jsem byl s to postřehnout při svém poměrně zběžném styku s ním jeho individualitu, a úplný stručný nekrolog bych pak dal dohromady, jakmile mi dojdou nutné informace.

Uctivě Vás i milostivou paní zdraví

Váš

Miloš Dokulil

11 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 7. 5. 1943

V Novém Městě 7. května 1943

Vážený pane děkane!

Děkuji srdečně za zaslaná data k nekrologu prof. Brøndala. Od p. lektora Barra zatím nedošla žádná zpráva, ale jistě jen pro zdlouhavost písemného styku mezi obojím územím.

---

62 Brøndal, Viggo: *Ordklasserne: Partes orationis*, op. cit.

63 Brøndal, Viggo: *Morfologi og syntax*, op. cit.

64 Bøgholm, Niels – Brusendorff, Aage – Bodelsen, Carl Adolf (eds.): *A Grammatical Miscellany Offered to Otto Jespersen on His Seventieth Birthday*. Copenhague: Levin & Munksgaard 1930.

65 Fahrende Lehrkräfte (něm.) – cestující vyučující.

Z hlavních spisů prof. Brøndala, které jste mi na lístku uvedl, mám jen Morfologi og syntax. Ordklasserne jsem však v Kodani četl, mimoto jsou jejich hlavní myšlenky opakovány v Morfologi og syntax. Vedle toho mám jen dva separáty (omnis – totus[66]). Ostatní věci nemám, ba ani jsem je neměl v ruce. Budu Vám proto vděčen, pane děkane, pošlete-li mi něco z toho.

Chlapci se daří velmi dobře. Žena však musila poznovu ulehnout, ublížila si tuším vynášením kočárku nahoru. Pomocnici lze u nás velmi těžko dostat, musil jsem se tedy ujmout zase nové funkce.

Pokud se tkne dosavadních výsledků mých pokusů dostat nějaké informace o zesnulém prof. Brøndalovi z Kodaně, došlo to zatím až tam, že jsem se vůbec dostal s p. lektorem Barrem do písemného spojení. Než ve formě poněkud zvláštní.

Psal jsem p. lektorovi dopis 2. dubna a čekal po více než čtrnáct dní trpělivě na odpověď. Konečně mi došel 19. t. m. úřední přípis z Prüfungsstelle[67] Hamburg s mým dopisem jako přílohou, že byl tento dopis nalezen v došlé poště bez obálky, a že tedy pokládají za vhodné poslati mi dopis zpět k dalšímu opatření. To jsem také ihned udělal, tj. poslal jsem jej spolu s oním úředním přípisem – abych ušetřil práci a čas cenzuře – v nové obálce na adresu p. lektora Barra do Kodaně. Zatím však mi došel včera od p. lektora lístek, v němž mi píše, že ho došel dopis ode mne, tj. přesně řečeno obálka ode mne, avšak uvnitř že nalezl cizí dopis. Lze tedy nyní opravdu doufat, že snad do čtrnácti dní dojde již od p. lektora odpověď.

Jsem opravdu rád, že jsem se již dočkal konečně velikonočních prázdnin. Ve škole je u nás neustále babylon s očekáváním všemožných inspekcí a děcko také stačí obrátit život naruby. Měli jsme tu sice střídavě obě maminky, ale to jen spíše stupňuje obecnou nervozitu. Teprve nyní, když jsme zase jenom tři, se vrací pomalu život do svých kolejí a mohu konečně vyřídit nejnutnější korespondenci. Omluvte mě tedy, prosím, pane děkane, že Vám projevuji také hodně opožděně svou vděčnost za radostné překvapení z prvního blahopřání, které nás došlo. [Neúplný dopis.]

[Miloš Dokulil]

66 Brøndal, Viggo: Omnis et totus: analyse et étymologie. In: *Mélanges linguistiques offerts à M. Holger Pedersen*. København: Universitetsforlaget i Aarhus 1937, s. 260–268.

67 Prüfungsstelle (něm.) – místo, kde se něco prověřuje, poštovní cenzura.

12 BOHUSLAV HAVRÁNEK MILOŠI DOKULILOVI, 3. 6. 1943

3. 6. 43

Milý příteli,

poměrně[68] velmi pozdě Vám odpovídám na Váš dopis z počátku května. Bylo dost různých prací a pak jsem usilovně hledal své separáty Brøndalovy, bohužel našel jen část, některé mám a nevím, u koho jsou. Proto jsem Vám dnes poslal alespoň pět otisků důležitých článků Brøndalových a jeho knížku Le Français…[69] Nejdůležitější jeho spis Morfologi og Syntax[70] máte a tím i jeho starší spis z r. 1928 Ordklasserne.[71] O posledním jeho spise o předložkách bude podrobněji referovat v Slovu a slovesnosti kolega Trnka,[72] na to ovšem nečekejte; kolega Trnka slíbil, že k Vašemu nekrologu, co by ještě bylo třeba, připojí. Tento soubor otázek připravoval Brøndal řadou článků, zejména Le système des Prépositions grecques, Mélanges Boisacq 1938[73] (neznám) a L'originalité des Prépositions du français moderne v Mélanges Ch. Bally 1939[74] (zde bych Vám kvůli několika stránkám musel poslat celý svazek, ale to myslím není ani třeba; jádro článku je poukaz na přesně logickou stavbu francouzských předložek).

Z ostatních článků máte jistě nebo znáte článek v Travaux du Cercle linguistique 6[75] (k němu se těsně pojí jeho referát na 2. sjezdu věd fonetických v Londýně 1935[76]), dále článek Les systèmes de la grammaire v sborníku A Grammatical Miscellany Offered to Otto Jespersen.[77] – Z nejnovějších nemám stať, o níž referuje Lyer v posledním čísle Slova a slovesnosti,[78] článek L'autonomie de la syntaxe v Journal de Psychologie 1933[79] nepřináší proti jeho známé knize nic nového. Ze starších jeho prací upozorňuje ještě na jeho knihu Substrater og Laan, i Romansk og Germansk. Studier i Lyd -og Ordhistorie, Kodaň 1917,

68 Nepodepsaná kopie Havránkova dopisu.

69 Brøndal, Viggo: *Le français, langue abstraite*. Copenhague: Levin & Munksgaard 1936.

70 Brøndal, Viggo: *Morfologi og Syntax*, op. cit.

71 Brøndal, Viggo: *Ordklasserne: Partes orationis*, op. cit.

72 Brøndal, Viggo: *Praepositionernes Theori: inledning til en rationel Betyningslaere*. Copenhague: [s. n.] 1940. Trnka, Bohumil: Brøndalova teorie předložek. *SaS* 9, 1943, č. 2–3, s. 152–159.

73 Brøndal, Viggo: Le système des Prépositions grecques. In: Essais de linguistique générale. Copenhague: E. Munksgaard 1943, s. 105–127.

74 Brøndal, Viggo: L'originalité des Prépositions du français moderne. In: *Mélanges de linguistique: offerts à Charles Bally*. Genève: Georg et Cie, S. A. 1939, s. 337–346.

75 Brøndal, Viggo: La structure des systèmes vocaliques. In: *Études dédiées au Quatrième congrès de linguistes*, op. cit., s. 62–74.

76 Brøndal, Viggo: Sound and Phoneme. *Proceedings of the 2nd International Congress of Phonetic Sciences*. London: University College 1935, s. 40–45.

77 Brøndal, Viggo: Les systèmes de la grammaire. In: *A Grammatical Miscellany Offered to Otto Jespersen on His Seventieth Birthday*, op. cit., s. 293–297.

78 Lyer, Stanislav: Kompenzace a variace v jazyce. *SaS* 8, 1942, č. 4, s. 216–217.

79 Brøndal, Viggo: L'autonomie de la syntaxe. *Journal de psychologie normale et pathologique* 30, 1933, č. 1, s. 217–226.

217 str.[80] Znám ji jen z referátu Meilletova v Bulletin de la Société linguistique de Paris.[81] Snad u nás ani není. Je věnována otázce galského substrátu v otázkách jazykových výpůjček. Je to patrně nejstarší jeho práce a s ní souvisí stálý zájem o otázky etymologické jednotlivých slov (článek sem hledící jsem Vám neposílal, protože nás více zajímá Brøndal jako teoretik jazykové stavby vůbec, třeba ovšem např. s jeho omezováním syntaxe na parole naprosto nesouhlasím). Tento nejstarší spis, který je přitom značně obecně a teoreticky již orientovaný, patrně [neúplný dopis].

[B. Havránek]

13 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 29. 6. 1943

V Novém Městě na Mor. 29. června 1943

Vážený pane děkane!

Vracím Vám se srdečným díkem Trnkovu recenzi.[82] Jsem velmi rád, že jsem ji dostal do rukou dříve, než jsem vydal na světlo svůj nekrolog. Zjistil jsem totiž, ne bez lítosti, že mi p. profesor Trnka vzal leckde vítr z plachet. Poněvadž jste mi zaslal většinu Brøndalových statí týkajících se obecných problémů jazykové teorie, byl jsem tím trochu sveden k zaměření svého příspěvku především na výklad Brøndalových řešení těchto otázek, tak zejména otázky jazykových protikladů a vůbec výstavby (sémantické) morfologického systému. Recenze prof. Trnky pojala však výklad těchto předpokladů nejnovější Brøndalovy práce do vlastního úkolu, a to dosti obšírně, takže jsou vlastně výtěžky Brøndalova myšlení shrnuty nyní v obou recenzích Trnkových.[83] Bude tedy mým úkolem jen ony práce, které znám, stručně charakterizovat.

Bohužel nejsem mistrem charakterizační zkratky, zejména, obávám se, sotva se mi podaří zachytit opravdu podstatné a charakteristické znaky Brøndalovy vědecké osobnosti. K tomu je již třeba vyzrálejší a ucelenější osobnosti, než jsem já. Příliš jsem již také vypadl z kontaktu s exaktním myšlením, ba narážím mnohdy i na značné obtíže stylizační, odraz to faktu, že si dnes sotva najdu chvíli k tomu, přečíst si českou knihu. Zejména se mi nedaří slohově sladit a vyvážit různé složky nekrologu. Snažil jsem se v náčrtu trochu tepleji a osobněji zobrazit charakteristiku osobnosti, pak mi však k tomu vůbec

80 Brøndal, Viggo: *Substrater og Laan, i Romansk og Germansk. Studier i Lyd- og Ordhistorie*. København: Gad 1917.

81 Meillet, Antoine: V. Brøndal, Substrater og Laan, i Romansk og Germansk. Studier i Lyd- og Ordhistorie. *BSL* 21, 1918/1919, s. 38–41; Antoine Meillet (1866–1936), francouzský jazykovědec, slavista, indoevropeista, zakladatel sociologického směru v lingvistice.

82 Trnka, Bohumil: *Brøndalova teorie předložek*, op. cit.

83 Druhá recenze: Trnka, Bohumil: Viggo Bröndal: Morfologi og Syntax. *ČMF* 21, 1935, č. 3–4, s. 341–347.

neharmonoval přehled osobních dat a analýza duchovních předpokladů vědeckého pracovníka. Druhým úskalím, kterému se při tomto marně vyhýbám, jsou střízlivá, suchopárná klišé, když každá snaha o slohovou aktualizaci (emocionální) poruší rovnováhu celku. Přečetl jsem si několik nekrologů z Naší vědy, než hledanou inspiraci jsem tam nenašel.

Připravuji Vás tedy, pane děkane, na to, že onen plod ducha, jejž Vám do tří dnů již určitě pošlu – nemohl bych se mu stejně víc věnovat, poněvadž všechen „volný čas" musím nyní věnovat naklepání seznamů knih obou knihoven ústavu, termínovaného do 20. července –, bude nedonošený a nemotorný. Za daných poměrů bych potřeboval astronomické lhůty, měl-li bych vyvést co trochu slušně [sic!].

Zapomněl jsem uvést, že mi p. lektor K. Barr poslal před nedávnem podrobná data k nekrologu. Prosil mě při té příležitosti, abych vyřídil jeho srdečný pozdrav Vám a p. prof. Mukařovskému.[84] Zároveň se na mne obrací s prosbou, abych mu opatřil jednak Vaše jazykovědné práce, jednak Beerovu práci o slovesných videch v gótštině.[85] Mohl-li byste mi, pane děkane, sám něco opatřit, byl bych Vám velmi zavázán. Jsem ochoten zaplatit jakoukoliv přijatelnou cenu. Jinak bych dal hledat Beera a Vaše Genera[86] Neubertem,[87] snad by se časem podařilo něco sehnat.

Srdečně Vás i milostivou paní zdraví

Vám oddaný

Miloš Dokulil

14 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 7. 7. 1943

V Novém Městě na Mor. 7. července 1943

Vážený pane děkane!

Ze tří dnů je to již týden, než se dostávám k tomu, abych Vám zaslal svůj rádoby nekrolog.[88] Posílám jej nerad, je těžké přiznávat se k vlastní neschopnosti. Doufal jsem, že se mi ještě podaří vykoupit si několik hodin soustředění, abych celou věc překoncipoval. Příliš je za tím vidět křeč a sterilita, pachtění se po něčem, nač nestačí síly. Než nemá již smyslu čekat na světlé chvilky, soustředění či inspiraci. Jsem tak dokonale vysát systémem

84 Jan Mukařovský (1891–1975), estetik a literární teoretik, čelný představitel českého strukturalismu a Pražského lingvistického kroužku.

85 Antonín Beer (1881–1950), jazykovědec, profesor germánské jazykovědy a pozdější děkan Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Beer, Antonín: *Tři studie o videch slovesného děje v gótštině 1–3*. Praha: Královská česká společnost nauk 1915, 1918, 1921.

86 Havránek, Bohuslav: *Genera verbi v slovanských jazycích 1, 2*. Praha: Královská česká společnost nauk 1928–1937.

87 Zřejmě nakladatelství Karla Neuberta (1894–1973).

88 Dokulil, Miloš: Za Viggem Brøndalem, *op. cit*.

maximální výkonnosti, že ten skoupý, škole uloupený čas mohu trávit jen v naprosté tuposti. Tak rád bych se propracoval noetickými základy lingvistiky, ujasnil si zejména vztahy mezi myšlením a jazykem – právě to, co bych byl pro onen nekrolog především potřeboval –, než leží vše, i rozdělaná kartotéka, pro věci. Už jsem tu snad jen proto, aby člověk ztratil vědomí, že je člověkem.

Zamýšlel jsem původně uspořádat nekrolog organičtěji, načrtnout synteticky v hrubých rysech celou Brøndalovu koncepci jazyka (o jeho vztahu k obecným formám myšlení), ale cítil jsem, že na to nestačím. Formulace Brøndalovy bývají někdy příliš brilantní a zkratkové, aby byly hmatatelné duchům mého formátu. Snad i ta okolnost, že nedovedu vždy přesně odhadnout význam francouzského termínu, přispívá k tomu, že právě věci základní mi nejsou jasné, jak náleží. Ostatně byla by tato syntéza stejně jen kusá (postrádal jsem zejména stať Langage et logique[89]). Velmi mě znepokojoval jeho protiklad systému a rytmu (již v Kodani) (a s ním související zařazení syntaxe do parole), ale nedovedl jsem si jej vyřešit. Definice „rytmických" celků je sice velmi sugestivní, nicméně mám dojem, že „rytmus" v tomto pojetí je přece něco jiného než „parole". Jiná věc základního dosahu, již jsem si nebyl s to ujasnit, je otázka východiska jazykovědného badání (proč nejprve obecné možné systémy jazykové a pak jejich verifikace empirickými fakty, a nikoli naopak dobírat se obecných typů indukcí z poznání struktur daných jazyků). Tuším, že to souvisí s jeho logickým stanoviskem k indukci a dedukci, nedovedu si však kriticky srovnat jeho stanovisko např. s názorem Tvrdého (v Logice).[90] Uvědomoval jsem si již, když jsem odcházel z fakulty, že jsem pochybil, když jsem nevyužil možností studovat také filozofii, zejména noetiku a logiku. V Kodani jsem se sice dal do Carnapa, ale nakonec s malým užitkem, poněvadž jsem pojal k celému kalkulu nedůvěru Husserlových Untersuchungen,[91] byly pro mne, který jsem neměl zkušeností s filozofickou literaturou, ovšem velmi těžkým oříškem a mnohým věcem jsem prostě neporozuměl. V poslední době jsem se pokoušel sehnat nějakou literaturu k Husserlovi, ty drobty, jež jsem našel, podávají však jen náznak fenomenologické metody a (poněvadž jde o prameny pozitivistické a příbuzné) její předpoklad a východisko Wesensschau[92] (jako logický moment) odmítají jako zneužití pojmu evidence. Není mi také jasné, do jaké míry je strukturální jazykověda na fenomenologické stanovisko vázána (výstavba znaku!). Váš článek Strukturální

89 Brøndal, Viggo: Langage et logique. In: *Essais de linguistique générale: publiés avec une bibliographie des œuvres de l'auteur*. Copenhague: Ejnar Munksgaard 1943, s. 67–72.

90 Tvrdý, Josef: *Logika*. Praha: Melantrich 1937.

91 Husserl, Edmund: *Logische Untersuchungen I, II*. Halle: Max Niemeyer 1901, 1902.

92 Wesensschau (něm.) – zření podstaty.

lingvistika v Ottově slovníku naučném nové doby[93] nemluví vůbec výslovně o filozofických předpokladech.

Je ovšem možné, že si nasazuji zbytečné brouky do hlavy a že by mi možná prospělo, kdybych neustále nepošilhával po filozofických stanoviscích, než tato touha po jednolitosti filozofického pohledu na skutečnost na mně hlodá už delší čas. Čas od času mě zcela posedá myšlenka vypořádat se s utříděním hierarchicky uspořádaných plánů jsoucna a jejich výkladových principů nebo zase se systémem možných formálních struktur vůbec, ale tyto rozběhy ztroskotávají o nedostatečnou logickou průpravu (např. o nesnáze s determinismem celkovým a teleologickým) a hlubší vhled do některých oblastí (např. jsoucna sociálního). Zájem o „obsahy" ustupuje u mne značně do pozadí před zájmem o formu.

Pokud sám sobě rozumím, myslím, že jsem ustrnul na vývojovém stadiu věčných učedníků (v terminologii Dratvové[94]). Snad, kdybych mohl ještě padesát let sedět u nohou učitele, bych konečně také dozrál; takto však, když jsem nucen vydávat, respektive tvořit sám z toho minima, jež mám, cítím jen, jak nezadržitelně hloupnu. Ještě že mohu aspoň skládat naděje do syna, jemuž bych nepřál mít příliš brzy otevřenou hlavu, aby se mu zase brzy nezaprášila jako tatínkovi.

Měl bych Vás nyní, pane děkane, poprosit za prominutí, že Vám píši tímto příliš osobním stylem. Představuji si Vás však, že se nijak nepohoršíte pro to a že se jen shovívavě usmějete a řeknete, že ten „maminčin mazánek" (myslím, že jsem dostal tohleto přízvisko po návratu z Kodaně) je pořád stejný a že z něho už pořádný chlap a pracovník nikdy nebude.

Už je to asi, bohužel, tak.

Uctivě Vás a milostivou paní zdraví

Vám oddaný

Miloš Dokulil

P. S. Kdybyste, pane děkane, mohl přece ten nekrolog – snad po nějaké úpravě – použít, prosil bych Vás – je-li to možné – o dva separáty: pro p. lektora Barra a pro pí prof. Brøndalovou (psal mi totiž o to p. lektor Barr).

Bude-li možné zaslat ony knihy pro p. lektora Barra, buďte prosím, pane děkane, tak laskav a dejte mi zprávu, jak to zařídit.

Separáty vracím s díky zvláště.

93 Havránek, Bohuslav: Strukturální lingvistika. In: *Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky 5/2*. Praha: Novina 1940, s. 455–457.

94 Albína Dratvová (1892–1969), filozofka, autorka filozofických propedeutik pro gymnázia.

15 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 21. 11. 1943

V Novém Městě na Mor. 21. listopadu 1943

Vážený pane děkane!

Obdržel jsem Váš lístek a recenzní výtisk Paulinyho Štruktúry slovenského slovesa,[95] již jsem si už také zběžně prohlédl, ač bych se byl nejraději do ní ihned dal. Přišla totiž právě v dobu, kdy jsem s časem zase v křížku, neboť mi stůně děcko (na černý kašel) a odbyl jsem právě klasifikační práce. Jsem proto velmi rád, že na ten referát tak tuze nespěchá. Zatím si slibuji, že si Paulinyho studii, leč po večerech, důkladně prostuduji a o vánočních prázdninách dám tu recenzi[96] dohromady. Nebudu-li ovšem povolán zase právě v tuto dobu do kurzu německé literatury „[Volkskunde]"[97] a „Rassenkunde",[98] který je někdy na tuto dobu proponován. Zatím jsem byl vyzván, abych zaslal p. Oberschulratovi dr. Farubovi[99] patnáct témat z německého písemnictví, jejichž prodiskutování v pracovních společnostech učitelů němčiny bych pokládal za vhodné a která bych popřípadě mohl přednést v kurze pro výchovu vedoucích pracovních kroužků němčinářů.

Těší mě, pane děkane, že se vyjadřujete příznivě o mém nekrologu, ač jsem sám měl malou dušičku, když jsem Vám jej posílal. Sám jsem jej doposud v definitivní podobě neviděl, třebaže Český časopis filologický prostřednictvím zdejšího knihkupce pravidelně odebírám. Budu se asi musit obrátit přímo na administraci, zvláště když bych nutně potřeboval vedle svého výtisku ještě dva další, pro p. lektora Barra a pí Brøndalovou. Psal jsem Vám, pane děkane, před časem, že bych velmi rád sehnal pro p. lektora Barra některé Vaše věci a pak ty Beerovy Studie o slovesném vidu v galštině. Vy jste mi, pane děkane, laskavě slíbil, že se informujete o možnostech zaslání těchto věcí do Kodaně. Budu Vám velmi zavázán, jestliže mi příležitostně v této věci poradíte.

Zatím, pane děkane, Vás i milostivou paní srdečně zdraví a na shledanou někdy v Brně se těší

oddaný

Miloš Dokulil

---

95 Pauliny, Eugen: *Štruktúra slovenského slovesa: Štúdia lexikálno-syntaktická*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1943.

96 Recenze vyšla až po válce, Dokulil, Miloš: Slovenský příspěvek k sémantice a syntaxi slovesa. *SaS* 11, 1949, č. 2, s. 68–78.

97 Volkskunde (něm.) – folkloristika.

98 Rassenkunde (něm.) – rasová věda. Vlivná byla v této souvislosti práce Günther, Hans F. K.: *Rassenkunde des deutschen Volkes*, 14. Auflage. München 1930.

99 Oberschulrat (něm.) – vrchní školní rada, poradce pro střední školy.

16 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 31. 7. 1946

V Novém Městě na Mor. 31. července 1946

Vážený pane profesore!

Po návratu z třítýdenního léčení v lázních Bohdanči našel jsem doma dopis od kol. Jedličky, v němž mi píše mj. o tom, že jste, uvažuje o personálním vybavení Ústavu českého jazyka, vzpomněl také na mne a že byste si přál mé vyjádření v této věci.[100]

Děkuji Vám, pane profesore, za tento projev Vaší přízně a důvěry. Víte, že jsem byl vždy dalek toho, abych přeceňoval své schopnosti a dral se někam, kde bych nebyl na svém místě; také v tomto případě nejsem si zcela jist, že dovedu splnit úkoly, které na mne budou vloženy; než není-li dnes opravdu lidí schopnějších k této práci, chci se o to pokusit.

Spoléhám ovšem na to, že neosvědčím-li se na tomto místě, budu mít možnost vrátit se k práci školní. Jsem si dobře vědom všech nesnází, které jsou dnes s přechodem do Prahy spojeny – tuším, že např. situace bytová je nyní ještě svízelnější než loňského roku –, je však jedenkráte třeba mít odvahu nést riziko podniku. Myslíval jsem dosud vždy mnohem více na rodinu než na sebe, a sotva to bylo oceněno tam, kde bych to byl očekával. Jsem nyní moudřejší o zkušenost, draze placenou, že rodinný egoismus není dostatečně únosnou a bezpečnou základnou tvořivého života.

Píši to, pane profesore, proto, aby bylo jasno, že mé rozhodnutí je závazné a nemůže být otřeseno, ukáže-li se, že situace pro mne bude v některém ohledu méně příznivá, než jsem snad předpokládal, poněvadž by plynulo ne z naděje na hmotné výhody, nýbrž z uvědomění si odpovědnosti vůči celku.

To jsem považoval za nutné říci vzhledem k svému loňskému postoji.

Smím-li Vás, pane profesore, pro případ, že bude dán souhlas k mému přestupu do Ústavu českého jazyka, o něco prosit, tedy o to, aby moje přeložení bylo zařízeno tak, aby mi mohlo být po dobu, kdy budu nucen žít v Praze bez rodiny, přiznáno odlučné. Zdůrazňuji to nejen proto, že bych za nynějších poměrů sotva mohl ze svého normálního příjmu vydržovat dvojí domácnost, nýbrž také proto, že bych si jinak stěží mohl dělat naděje, že získám v Praze v dohledné době rodinný byt. A i když jsem ochoten k leckteré osobní oběti, přece bych jen nerad, aby děti vyrůstaly déle bez mého vlivu.

V zájmu ústavu, na němž působím, bych Vás, pane profesore, ještě prosil, aby tato věc byla rozhodnuta pokud možná ještě před začátkem školního roku, aby si správce ústavu mohl sehnat rychle náhradu za mne v případě, že bych přešel do Prahy. Zatím by bylo tuším předčasné, abych ho na tuto možnost připravil. (Mám již zkušenost, že ředitelství i sbor takové odstředivé snahy nelibě nesou.)

100 V Ústavu pro jazyk český ČSAV Dokulil pracoval od r. 1948.

Přeji Vám, pane profesore, příjemné zotavení o prázdninách a srdečně Vás i milostivou paní zdravím

Vám oddaný

Miloš Dokulil

P. S. Říkal mi onehdy přítel Veselý z Bobrové, že zamýšlíte někdy koncem srpna navštívit také naši Vysočinu. V tom případě bych Vás, pane profesore, prosil o laskavou zprávu. Pan prof. Beer[101] prý tu bude asi od příštího týdne.

17 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 16. 5. 1948

V Novém Městě na Moravě 16. května 1948

Vážený pane profesore,

promiňte mi prosím, že jsem neodpověděl již dříve na Vaše laskavé pozvání do Ústavu českého jazyka, tlumočené mi přítelem Jedličkou. Předpokládal jsem totiž, že tak budu moci učinit odpovědněji v několika dnech, které měly přinést rozhodnutí v záležitosti lektorátu češtiny v Brně. Poněvadž však kol. Jedlička mě upozornil, že je třeba, abych odpověděl bezodkladně, činím tak, ačkoli jsem nedostal dosud z Brna určitějších zpráv.

Poněvadž je moje situace i po mnoha jiných stránkách značně komplikovaná, není pro mne nikterak snadné učinit závazné rozhodnutí, aniž bych se s Vámi, pane profesore, dříve neporadil. Byl jste mi vždycky víc než jen učitelem, doufám proto, že Vás budu smět i nyní požádat o pomoc při řešení svých osobních nesnází. Rád bych si pohovořil s Vámi sám, necítím se však právě tak, abych si troufal vydat se do Prahy, a pak mám před sebou neodkladný úkol prohlédnout jako předseda maturitní komise v Tišnově písemné práce a podat o nich posudek. Prosím Vás proto, pane profesore, abyste přijal laskavě mou ženu a věnoval jí něco svého, nyní tak vzácného, času. Pověřil jsem ji, aby Vám vyložila celou spletitost mé situace a popřípadě projednala s Vámi některé konkrétní okolnosti mého eventuálního přechodu do Prahy. Mám v ni po této stránce plnou důvěru, neboť oč jí chybí vůči mně na školním vzdělání, o to mě předčí svým reálným smyslem a rozmyslem. A věřím, že se jí s Vaší pomocí podaří nalézt nejlepší východisko z dané situace.

Děkuji Vám, pane profesore, co nejsrdečněji a jsem

Vám oddaný

Miloš Dokulil

101 Antonín Beer, srov. dopis M. Dokulila č. 13, pozn. č. 85.

P. S. A ještě bych měl k Vám, pane profesore, dvě prosby. Prvá se týká toho, zda byste nechtěl povolat do Ústavu českého jazyka dr. Josefa Beneše[102] z ministerstva školství. Vím z rozhovoru s ním, že by o to stál, právě tak jako prý dr. Josef Bečka.[103] (Zdůrazňuji, že jsem hovořil s dr. Benešem naposled počátkem ledna t. r., tedy před únorovými událostmi.)

Druhá prosba se týká Vašeho poměru ke Kruhu přátel českého jazyka.[104] Snad Vám, pane profesore, není zcela neznámo, že jsem se dal před časem získat pro Kruh, netuše naprosto, že mezi ním a Vámi je stín nedorozumění. Přesvědčil jsem se však osobně, že v dnešním vedení Kruhu nejen že není zaujetí proti Pražskému lingvistickému kroužku nebo ústavu, ba naopak že se nepokládá nic za tak žádoucí jako sblížení a spolupráce těchto institucí. Jestliže nebyly dosud podniknuty kroky v tomto smyslu ze strany Kruhu, je to jen proto, že k tomu není dost odvahy. Pokud však jsem informován, hodlá Vás jménem kruhu v nejbližších dnech navštívit p. dr. Daňhelka[105] ještě s některými představiteli akčního výboru Kruhu, aby Vás požádali o sdělení podmínek, za nichž byste byl ochoten Vy a ostatní členové Pražského lingvistického kroužku a ovšem Ústav českého jazyka s Kruhem spolupracovat. Není pochyby o tom, že tato otázka je životním zájmem Kruhu, jako na druhé straně je jasné, že Kruh, který dnes vchází do devátého tisíce svých členů, má nejlepší předpoklady, aby se stal nástrojem demokratizace a socializace spisovného jazyka a jazykové kultury. Oběžník Kruhu se stal dnes již skutečnou mocí. Jen mezi studenty vyšších tříd našeho ústavu podařilo se mi bez větší námahy umístit přes 130 exemplářů (90 % všech studentů), kromě toho téměř na 200 výtisků mezi ostatní občany všech vrstev a povolání – a to je na malém venkovském městě s 2 1/2 tisícem obyvatel pozoruhodný úspěch, uvážíme-li, že lze tento počet trvale získat pro úsilí o jazykovou kulturu. A ovšem to je jen počátek. Dík založené odbočce Kruhu podařilo se mi také již získat příslib přednášek dr. Kellnera[106] a jiných odborníků, zřídili jsme jazykovou poradnu pro úřady i veřejnost, zajistili – aspoň zčásti – vedení pro diskuse o otázkách jazykové správnosti a jazykové kultury vůbec, kurzů věnovaných speciálním otázkám úředního jazyka, seminářů pro tříbení ústavního projevu, zejména řečnického, ale také společenské konverzace, dále seminářů pro umělec-

102 Josef Beneš (1902–1984), bohemista a antroponomastik, na ministerstvu školství krátce působil po druhé světové válce, poté na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

103 Josef Václav Bečka (1903–1992), jazykovědec specializující se na současnou češtinu a stylistiku.

104 Kruh přátel českého jazyka byl založen jako zvláštní odbor Společnosti pro slovanský jazykozpyt v r. 1938 a sdružoval všechny příslušníky českého národa mající zájem o čistotu a rozkvět mateřštiny v tradičním pojetí; byl odlišně orientován než strukturalistický Pražský lingvistický kroužek s mezinárodní účastí.

105 Jiří Daňhelka (1919–1993), bohemista, znalec a editor středověkých literárních památek.

106 Adolf Kellner (1904–1953), dialektolog, bohemista, od roku 1945 profesor slovanské jazykovědy na filozofické fakultě v Brně.

ký přednes apod. Novoměstskou odbočkou pronikl Kruh také na Moravu. Navštívil jsem před několika dny s tajemníkem ústředního výboru Kruhu většinu profesorů brněnské filozofické fakulty a podařilo se je vesměs získat pro spolupráci s Kruhem, p. děkan Trávníček dokonce slíbil, že se postaví v čelo brněnské odbočky, že se ujme organizace akademického odboru a že nezapomene na Oběžník.

Proč Vám to, p. profesore, píši? Proto, že jsem přesvědčen, že je dnes nejvhodnější doba, aby stoupenci strukturální jazykovědy u nás vzali Kruh do svých rukou. Je jejich věcí, bude-li Kruh sloužit zájmům dobře míněného, ale pochybeného správcování a opravilství, anebo vědecky fundované jazykové pedagogice. Nemůže být sporu o tom, že by to bylo neocenitelným ziskem pro všechny opravdové snahy o povznesení obecné jazykové úrovně a o skutečnou demokratizaci spisovného jazyka. Právě dnes je třeba dát se poučit zkušenostmi ruské revoluce a zabránit i celou vahou autority politické vzmahající se neúctě k jazyku a vést široké vrstvy národa k jazykové odpovědnosti a k jazykové kultuře. Je třeba přesvědčit především prominenty největší strany národa, že: boj za jednotu spisovného jazyka, za jeho vytříbenost a funkční dokonalost je bojem za nástroj kultury: (M. Gorkij), a že tedy úsilí o jazykovou kulturu není dnes jen věcí odpovědné části inteligence, nýbrž záležitostí celého národa.

Odpusťte, pane profesore, že jsem se rozepsal o věci, která mi opravdu tolik leží na srdci. Ostatně nebyl to vedle V. Mathesia[107] a P. Eisnera,[108] které jsem ovšem poznal jen z jejich prací, nikdo jiný než Vy sám, kdo ve mně rozjítril tuto vášeň.

M. D.

18 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 20. 5. 1948

V Novém Městě na Moravě 20. v. 1948

Vážený pane profesore,

jsem Vám velmi povděčen, že jste při své práci našel pro mne tolik času a účasti a trpělivě probral s mou ženou všechny naše aktuální problémy. Po Vašem rozhovoru nemohu jinak než se rozhodnout pro práci v ústavě a nést ovšem plnou odpovědnost za toto rozhodnutí, a tedy také případné riziko tohoto kroku.

Prosím Vás tedy, pane profesore, abyste laskavě zařídil, co je potřebí, a oznámil nebo dal mi oznámit, co mám učinit v této věci ze své strany. Je-li

107 Vilém Mathesius (1882–1945), jazykovědec a literární historik, spoluzakladatel, předseda a jeden z nejvýznamnějších představitelů Pražského lingvistického kroužku a zakladatel české anglistiky.

108 Pavel Eisner (1889–1958), překladatel, nejčastěji z německé literatury.

kol. Jedlička nyní příliš zaneprázdněn, pak by mi snad mohl napsat kol. Havel, který mi také již vícekrát prokázal přátelskou službu.

Vám zatím, pane profesore, ještě jedenkrát srdečně děkuji a jsem
Vám oddaný

Miloš Dokulil

P. S. Snad Vás může, p. profesore, zajímat, že jsme tu měli minulý týden výstavku knih o českém jazyce a že jsem dnes ve vitríně Moravské banky instaloval bohatý výběr příručních knih a pomůcek ke studiu ruštiny a zároveň sovětské učebnice jazykové. Před časem jsem uspořádal také výstavu literatury socialistické a marxisticko-leninské, která měla ovšem ohlas větší. – Koncem tohoto měsíce budu předsedat maturitním zkouškám v Tišnově, a nezbývá mi proto než znovu se sám připravit ze všech předmětů ústní zkoušky, aby mě nestrčil každý kandidát do kapsy.

Uctivý pozdrav paní profesorové!

19 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 13. 3. 1969

Sanatorium na Dobříši 13. března 1969
Okres Příbram

Vážený a milý pane profesore!

Přišlo to zase příliš náhle a nečekaně, ve chvíli, kdy jsem to nejméně mohl potřebovat, a také jsem neměl již pokdy se s Vámi před svým odchodem rozloučit. Prvé týdny mého pobytu zde nebyly nikterak klidné, a tak se teprve nyní, když jsem se již smířil s nevyhnutelným, dostávám k tomu, abych Vám poslal své srdečné pozdravy a napsal několik slov. O své nemoci psát nechci. Vím, že jste o mé současné situaci informován. Dokonce svěřil kol. Utěšený[109] manželce, že jste, pane profesore, projevil i velmi činorodý zájem o to, aby se mi dostalo v Prosečnici skutečně dobré péče. Jsem Vám za to nesmírně vděčen. Sám bych byl pro sebe nikdy nechtěl více, než kolik se může dostat na každého z nás, a nikdy jsem ani pro sebe, ani pro své nehledal přímluvu. Ale jsem si vědom toho, že život je poněkud jiný, než jaký bychom ho chtěli mít. Upřímně Vám proto, pane profesore, za Vaši dobrou snahu děkuji.

A nyní, pane profesore, několik věcných zpráv:

Krátce před odchodem do sanatoria jsem poslal dr. Stehlíkovi náčrt heslové stati Gramatika pro chystanou československou encyklopedii; jistě jste ji také dostal do rukou, doufám i s poznámkami, které jsem k zpracování měl. Psal jsem to již uprostřed kvapných příprav k odjezdu a neměl jsem již možnost se s Vámi spojit; protože jsem neměl ani základní informace o tom,

109 Slavomír Utěšený (1925–1989), dialektolog, dlouholetý pracovník Ústavu pro jazyk český ČSAV.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Adresát Bohuslav Havránek*.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.